بِسْـــــــــــــــــمِ اللهِارَّحْمَنِ ارَّحِيم

Şiə qaynaqlarında Hz.Ömər (r.a) ilə Ümmü Gülsüm'ün (r.a) evliliyi

islamihakikat.wordpress.com

2022/1444

Müəllif
Mohammad Aras

Tərcümə və tərtib edən
Ruslan İmranoğlu

Giriş

Hz.Ömər'in Hz.Əli'nin qızı Ümmü Gülsüm ilə evliliyi indiki vaxtda şiə ilə əhli sünnə arasında çox mübahisəli bir mövzu olaraq yerini almışdır. Çox təəssüf ki, bəzi şiə alimləri Ümmü Gülsüm'ün Hz.Ömər ilə evlənmədiyini sübut etmək üçün şazz olan bəzi tarixi rəvayətlərə sarılaraq əllərindən gələnin ən yaxşısını etməyə çalışmışlar. Bunu inkar etməyə çalışmaq həm tarixsəl olaraq, həm də şiə kitablarına baxdığımızda tamamilə boşuna bir məşğuliyyətdir.

Bu məqaləmizdə məqsədimiz, sünnilər və ya başqa bir məzhəb tərəfindən yazılan tarix kitablarıyla deyil də əksinə şiə kitablarında Ümmü Gülsüm ilə Hz.Ömər'in evliliyi haqqında deyilənlərlə əlaqədardır. Yaxşı, şiənin günahsız olduqlarına etiqad etdikləri imamlar bundan bəhs etmişdirmi?

Şiə kitablarından Hz.Ömər'in Ümmü Gülsüm ilə evləndiyini açıqca ifadə edən səhih, həsən və muvassaq hədislərə bir göz ataq (muvassaq hədis: imamiyyə inancına bağlı olmayan, ancaq siqa olan bir adamın rəvayət etdiyi hədislərə deyilir).

İndi əri öldüyündə qadınların iddəti əsnasında onların harada qalmaları lazım olduğundan bəhs edən iki hadisə nəzər yetirək. Sualı cavablandırmaq üçün şiənin günahsız və elmin qaynağı olaraq gördükləri imamların, bu suala cavab vermək üçün kimi nümunə olaraq zikr etdiklərinə diqqət yetirin:

مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَ غَيْرُهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ

سُوَيْدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ امْرَأَةٍ تُوُفِّيَ زَوْجُهَا أَيْنَ تَعْتَدُّ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا تَعْتَدُّ أَوْ حَيْثُ شَاءَتْ قَالَ بَلَى حَيْثُ شَاءَتْ ثُمَّ قَالَ إِنَّ عَلِيّاً ع لَمَّا مَاتَ عُمَرُ أَتَى أُمَّ كُلْثُومٍ فَأَخَذَ بِيَدِهَا فَانْطَلَقَ بِهَا إِلَى بَيْتِهِ

- Süleyman bin Xalid'dən o dedi: "Əbu Abdullaha əri ölən bir qadın iddət zamanını harada keçirməlidir, ərinin evindəmi yoxsa istədiyi yerdəmi? deyə soruşdum.
O dedi: - Bəli, istədiyi yerdə (iddət müddətini keçirə bilər).
Sonra belə dedi: - Ömər öldüyündə Əli Ümmü Gülsümə gəldi və əlindən tutaraq öz evinə gətirdi". ***(Əl Kuleyni, əl-Kafi, c.6, s.115, H:1; Darul Ədva nəşriyyatı, Beyrut çapı, s.117)***

Hədisin səhhəti:

1. əl-Məclisi dedi ki, hədis muvassaqdır ***(Miratul Uqul, c.21, s. 197)***
2. əl-Məclisi'nin atası dedi ki, səhihdir ***(Ravzatul Mutaqqin, c. 9, s.89)***
3. əl-Miləni dedi ki, hədisin isnadı səhihdir ***(Seyyid Əli əl-Miləni, "Risalə fi xabər təzvic Ummu Qulsum min Umar, s.28; Mahazirat fil-İtiqadat, c.2, s.696)***

Ravilərin səhhəti:

Muhəmməd bin Yəhya əl-Əttar əl-Qummi: "Zamanında səhabələrimizin şeyxi, siqadır, əyn, kəsirul hədisdir". ***(Muhəmməd bin Əli əl-Ərdəbili "Cəmiur Ruvat" c.2, s.213)***

Əhməd bin Muhəmməd bin İsa əl-Qummi: "Siqadır". ***(Muhəmməd bin Əli əl-Ərdəbili "Məscid ər Ruvat" c.1, s.69)***

Əbu Cəfər ət-Tusi dedi ki: "Siqadır". ***(Ər-Ricəl, s.366)***

Əllamə əl-Hilli dedi ki: "Siqadır". ***(Əl Xülasə, s.13)***

əl-Hüseyn bin Sa'id: "Siqadır". ***(Cəmiur Ruvat, c.1, s.241)***

ən-Nadr bin Suveyd: "Kufəlidir, siqadır, salihul hədisdir". ***(Cəmiur Ruvat, c.2, s.292)***

Hişam bin Salim: "Siqatun siqadır". ***(Cami ər-Ruvat, c.2, s. 215)***

Süleyman bin Xalid: "Siqadır". ***(Cəmiur Ruvat, c.1, s.378)***

حُمَيْدُ بْنُ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ سَمَاعَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ وَ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرْأَةِ الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا أَ تَعْتَدُّ فِي بَيْتِهَا أَوْ حَيْثُ شَاءَتْ قَالَ بَلْ حَيْثُ شَاءَتْ إِنَّ عَلِيّاً ع لَمَّا تُوُفِّيَ عُمَرُ أَتَى أُمَّ كُلْثُومٍ فَانْطَلَقَ بِهَا إِلَى بَيْتِهِ

"Abdullah bin Sinan'dan və Muaviyyə bin Əmmar'dan (onlar da) Əbu Abdullah'dan: "Əbu Abdullaha əri ölən bir qadın iddət müddətini evində yaxud istədiyi yerdə keçirə bilərmi? deyə soruşdum.
O dedi: İstədiyi yerdə (keçirər). Ömər öldüyündə Əli Ümmü Gülsümə gəldi və onun əlindən tutaraq öz evinə gətirdi". ***(Əl Kuleyni, əl-Kafi, c.6, s.115, H:1; Darul Ədva nəşriyyatı, Beyrut çapı, s.117)***

Hədisin səhhəti:

1. əl-Məclisi dedi ki: "Hədis səhihdir". ***(Miratul Uqul, c.21, s. 199)***

2. əl-Məclisi'nin atası dedi ki: "Bu hədis muvassaq kəl-səhih (səhih hədis kimi muvassaqdır)". ***(Ravzatul Mutaqqin, c.9, s.89)***

Ravilərin səhhəti:

"Humeyd ibni Ziyad Kuleyni'nin müəllimidir. Şiə rical alimləri onu cəlil (əzəmətli bir) alim, geniş elm sahibi, çox təsniflərde yer almış siqa biri olaraq zikr edərlər". ***(Muhammməd b. Əli əl Ərdəbili "Cəmiur Ruvat" c.1, s.284)***

İbni Səmaə: "Kəsirul hədis, fəqih, siqa". ***(Muhammməd b. Əli əl Ərdəbili "Cəmiur Ruvat" c.1, s.225)***

Muhəmməd ibni Ziyad: "Siqadır". ***(Muhammməd b. Əli əl Ərdəbili "Cəmiur Ruvat" c.2, s.91)***

Abdullah ibni Sinan: "Siqadır". ***(Muhammməd b. Əli əl Ərdəbili "Cəmiur Ruvat" c.1, s.487)***

Muaviyyə ibni Əmmar: "Siqadır". ***(Muhammməd b. Əli əl Ərdəbili "Cəmiur Ruvat" c.2, s.289)***

عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ وَ حَمَّادٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي تَزْوِيجِ أُمِّ كُلْثُومٍ فَقَالَ إِنَّ ذَلِكَ فَرْجٌ غُصِبْنَاهُ

Zürarə'dən o da Əbu Abdullah'dan ki, Ümmü Gülsüm'ün evliliyi haqqında belə dedi: "O bizdən qəsb edilmiş fərcimizdir ". ***(əl-Kuleyni, əl-Kafi, c.5, s.346, H:1)***

Hədisin səhhəti:

1. əl-Məclisi dedi ki: "Hədis həsəndir". ***(Miratul Uqul, c.20, s.***

42)

2. əl-Miləni dedi ki: "Sənədi səhihdir". ***(Risalə fi xabər təzvic Ummu Qulsum min Umar, s.30; Mahazirat fil-İtiqadat, c.2, s. 696; əş-Şərif əl-Murtaza, Rəsa'iluş-Şərif əl-Murtaza, s.148- 150)***

Fərc - Sözün tam mənasıyla "vajina" mənasına gəlir. Ancaq əl -Məclisi "fərc" sözünün "vajina" mənasını vermədiyini, çünki bunun hörmətsiz bir ifadə şəkli olduğunu və imamların ən fəsih natiqlər olduğunu deyir. Bunun yerinə əl-Məclisi "fərc"in " ismət/iffət" mənasını verdiyini ifadə edir. ***(Bax: əl-Məclisi, Biharul Ənvar, c.42, s.106-109)***

"**Fərc**" sözü üzərində bir az daha araşdırma etdikdən sonra, əl-Məclisi'nin "fərc" kəliməsinin "ismət" tərifini aldığı yerin bu ayələr olduğunu görərik. Qur'ana görə, Allah (سبحانه و تعالى) Məryəm'dən bəhs edərkən, onun "ismətini qorumasından" bəhs edər. "Fərc" kəliməsi bu məzmunda istifadə edildiyində " ismət/iffət/namus" mənasını verən "fərc" olduğu bütün tərcüməçilər arasında ittifaq halındadır. Bu "namusunu qorumaq" Qur'anda Məryəm əleyhissəlam üçün iki fərqli yerdə istifadə edilmişdir.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِي اَحْصَنَتْ **فَرْجَهَا** فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ

"Va Məryəməbnətə İmranəlləti əhsanət **fərcəhə** fənəfəxnə fihi min ruhinə va saddəqat bikəliməti rabbihə va kutubihi va kənət minəlqanitin". (ət-Təhrim, 12)

Başqa maraqlı bir hədis də belədir. Əl Məclisi'yə ***(Milazul Əhyar, c.15, s.382)*** və Əl Xoyi'yə ***(Mu'cəm Ricalul Hədis, c.4, s. 128, ravi 2305)*** görə Cəfər bin Muhəmməd əl-Qummi'nin məchul olması səbəbiylə bu hədis zəifdir. Ancaq bu evliliyin reallaşdığını sübut edən səhih şiə hədisləri onsuz da olduğundan bu hədisi daha geniş bir baxışa sahib olmaq üçün zikr etməmizdə fayda vardır.

مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقُمِّيِّ عَنِ الْقَدَّاحِ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ ع قَالَ مَاتَتْ **أُمُّ كُلْثُومٍ بِنْتُ عَلِيٍّ ع وَ ابْنُهَا زَيْدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ** فِي سَاعَةٍ وَاحِدَةٍ لَا يُدْرَى أَيُّهُمَا هَلَكَ قَبْلُ فَلَمْ يُوَرِّثْ أَحَدَهُمَا مِنَ الْآخَرِ وَ صَلَّى عَلَيْهِمَا جَمِيعاً

Əl Qadəh Cəfər (əs-Sadiq'dən) o da atasından: "Əli'nin qızı Ümmü Gülsüm və onun oğlu Zeyd bin Ömər bin Xattab eyni saatda öldülər. Onlardan hansının daha əvvəl öldüyü bilinməməkdədir və biri digərinə varis olmamışdır. Hər ikisinə birlikdə cənazə namazı qılınmışdır". ***(ət-Tusi, Təhzibul Əhkam, c. 9, bab.36, s.362, h:15)***

Hədisin səhhəti:

1. əl-Məclisi dedi: "Bu hədis məchuldur". ***(Miləzul Əhyar c. 15 ,s.382)***

Ümmü Gülsüm'ün oğulunun adına diqqət yetirin. İmam dedi ki: "Onun (Ümmü Gülsüm) oğlu, Zeyd bin Ömər bin Xattab ". Bu rəvayət evliliyin həqiqətən baş verdiyini göstərən bir başqa dəlildir və rəvayətin isnadında yalnız bir məchul ravi var.

Bu evliliyin baş verdiyini göstərən həsən bir hədisdə belədir:

مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ لَمَّا خَطَبَ إِلَيْهِ قَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّهَا صَبِيَّةٌ قَالَ فَلَقِيَ الْعَبَّاسَ فَقَالَ لَهُ مَا لِي أَ بِي بَأْسٌ قَالَ وَ مَا ذَاكَ قَالَ خَطَبْتُ إِلَى ابْنِ أَخِيكَ فَرَدَّنِي أَمَا وَ اللَّهِ لَأُعَوِّرَنَّ زَمْزَمَ وَ لَا أَدَعُ لَكُمْ مَكْرُمَةً إِلَّا هَدَمْتُهَا وَ لَأُقِيمَنَّ عَلَيْهِ شَاهِدَيْنِ بِأَنَّهُ سَرَقَ وَ لَأَقْطَعَنَّ يَمِينَهُ فَأَتَاهُ الْعَبَّاسُ فَأَخْبَرَهُ وَ سَأَلَهُ أَنْ يَجْعَلَ الْأَمْرَ إِلَيْهِ فَجَعَلَهُ إِلَيْهِ

Muhəmməd bin Əbi Umeyr, Hişam bin Salim'dən, o da Əbu Abdullah'dan (Cəfər əs-Sadiq) nəql etdi ki, o belə buyurdu: "Ömər bin Xattab Ümmü Gülsümü özü üçün istədiyində əmir əl-möminin (Əli) ona belə dedi: "Ümmü Gülsüm'ün yaşı kiçikdir". Əbu Abdullah dedi: "Ömər Abbas ilə görüşdü və ona dedi: "Nə olub? Məndə bir problemmi var? Abbas dedi: "Niyə soruşursan? Ömər dedi: "Qardaşın oğlundan onun qızını istədim amma o məni rədd etdi. Vallah, zəmzəm quyusunu (daş və torpaqla doldurar), sizin üçün bir kəramət buraxmaz və viran edərəm. Onun (Əli'nin) oğurluq etdiyinə dair iki şahid gətirərək əlini kəsdirərəm". Abbas imam Əli'nin yanına gedərək olanları ona çatdırdı və evlilik haqqında qərar vermə işini ona buraxmasını söylədi və imam da buna riza göstərdi". ***(Əl Kuleyni, əl-Kafi, c.5, s.346, H:2)***

Hədisin Səhhəti:

1. əl-Məclisi dedi ki, həsəndir". ***(Miratul Uqul, c.20, s.42)***

2. əl-Miləni dedi ki, "hədisin isnadı səhihdir". ***(Təzvic Umm Qulsum min Umar, s.28; Məhəzirat fil-itiqadat, c.2, s.696)***

Hədis, şiə qaynaqlı bir hədisdir və Hz.Ömər'in Hz.Əli'yə qarşı rəftarı əhli sünnə'yə qarşı dəlil xüsusiyyəti daşımaz.

Lakin rafizilərin bu qaralama kampaniyasına baxmayaraq bu evliliyin reallaşdığı zikr edilmişdir. Bu hədisin özü iki tərəfidə iti bir qılınca bənzəyir. Bir tərəfdə Hz.Öməri zorba olaraq göstərməyə çalışarkən digər tərəfdən Hz.Əli'ni qorxaq və çəkingən biri olaraq önə sürər.

Şiə alimləri bu nigah haqqında nələr söyləmişdir?

Şiə alimlərindən Ayətullah əl Xoyi'yə öz saytında bu mövzuda bir sual soruşulduğunda o bunu inkar etməmişdir:

Sual: İkinci xəlifənin (Ömər'in) imam Əli'nin qızıyla evləndiyi səhihdirmi?

Cavab: Tarix və rəvayətlərdə belə rəvayət (zikr) edilmişdir.

Digər bir şiə alimi Ayətullah Fadlullah isə öz saytında bu suala belə cavab vermişdir:

Sual: Seyyidə Ümmü Gülsüm'ün Ömər bin Xattab'la evləndiyi səhihdirmi yoxsa bunlar (yalnız) iddialarmıdır?

Cavab: O (bu evliliyin baş verdiyi) səhih rəvayətlərdə varid olmuşdur.

بسم الله الرحمن الرحيم

From: istif@bayynat.org.lb
To: [redacted]
No:

سماحة العلامة المرجع آية الله العظمى السيد محمد حسين فضل الله

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

س) هل هو صحيح زواج السيدة أم كلثوم عليها السلام من عمر بن الخطاب أم أنها ادعاءات ؟

بإسمه تعالى:

ج) ورد ذلك في الرواية الصحيحة.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

Ayətullah Muhəmməd Reyşəhri bu mövzuda belə yazır: " Şeyx Mufid kimi böyük şəxsiyyətlər bu evliliyi inkar etmişlər. Digər tərəfdən bəzi şiə və əhli sünnə rəvayətləri bu evliliyi təsdiqləməkdədirlər. Seyyid Murtaza və digərləri bu hadisəni qəbul etmişlər. Burada onları araşdırmamız mümkün olmamaqla bu mövzuda başqa görüşlər də vardır. Ümmü Gülsüm Ömər

öldürüldükdən sonra Avn bin Cəfər'lə və daha sonra Muhəmməd bin Cəfər'lə son olaraq da Abdullah bin Cəfər'lə evləndi". ***(Muhammed Reyşəhri "İmam Əli ensiklopediyası c.1 s.97)***

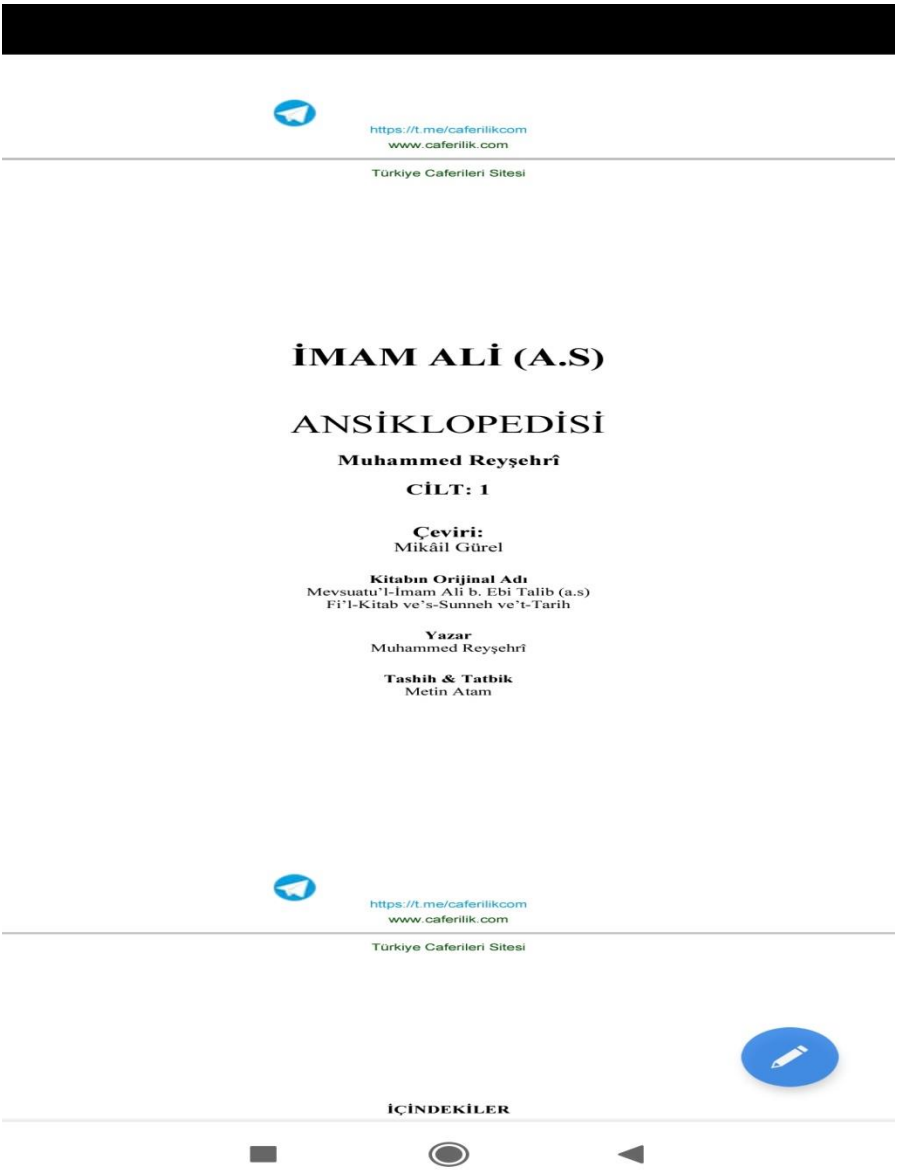

İmam Ali başlangıçta bu isteğe muhalefet etse de daha sonra halifenin ısrarı veya tehdidi ya da amcası Abbas'ın aracı olması sonucu muvafakat etti ve onu evlilik için vekil tayin etti.

Bazıları ise bu evlilik konusunda tarihi kaynaklarda nakledilen şeylerin birbirleriyle çelişmelerini delil göstererek bu evliliği inkar etmişlerdir. Özellikle Ümmü Gülsüm'ün sonraki evlilikleri konusunda var olan çelişkilere bakıldığında bu olayın çok açık ve belirgin olmadığı anlaşılmaktadır. Şeyh Mufid gibi büyük şahsiyetler bu evliliği inkar etmişlerdir. [redacted]araftan bazı Şii ve Ehli Sünnet rivayetleri bu evliliği onaylamak[redacted]ar. Seyit Murtaza ve diğerleri bu olayı kabul etmişlerdir.

Burada onları incelememiz mümkün olmamakla Bu konuda başka görüşler de vardır.

Ümmü Gülsüm Ömer öldürüldükten sonra Avn b. Cafer'le ve daha sonra Muhammed b. Cafer'le son olarak da Abdullah b. Cafer'le evlendi.

Şii[redacted]hli Sünnet kaynaklarında Ümmü Gülsüm'ün toplumsal ve siyasi ç[redacted]şmalarına değinilmiştir. Özellikle Ömer'in kızı Hafza'nın ney ve def ile İmam Ali (a.s) aleyhine propaganda (tebliğ) ettiğinde ona karşı itirazı veya İmam Ali'ye biat etmeyerek Mekke'ye kaçan Ömer b. Abdullah'a kefil olması gibi toplumsal ve siyasi olaylardaki etkinliği nakledilmiştir.

Ümmü Gülsüm İmam Hüseyin'in kıyamında da vardı. Büyük ablası Kerbela Kahramanı Zeynebi Kübra'nın yanında onun yardımcısıydı. Ölü insanların kalplerini diriltmek, şehit kardeşinin mesajını onlara duyurmak için esareti tattı.

Vefat tarihi hakkında da dakik bilgi elimizde bulunmamaktadır. Bazıları İmam Hasan'ın hayatında vefat ettiğine inanmaktadırlar. Bu iddia onun Kerbela'da olması olayıyla çelişmektedir. Bazıları onun Ömer'den Rukayye ve Zeyd adında iki çocuğu olduğunu, Zeyd'in annesiyle aynı zamanda vefat ettiğini söylemişlerdir.

MUHAMMED B. HANEFİYYE

Şiə alimlərindən Ayətullah əl-Məclisi bu nigahın reallaşdığını inkar edən şeyx Müfidə belə cavab verir:

و كذا إنكار المفيد (ره) أصل الواقعة إنما هو لبيان أنه لم يثبت ذلك من طرقهم، و إلا فبعد ورود تلك الأخبار و ما سيأتي بأسانيد أن عليا عليه السلام لما توفي عمر أتى أم كلثوم فانطلق بها إلى بيته و غير ذلك مما أوردته في كتاب بحار الأنوار إنكار ذلك عجيب، و الأصل في الجواب هو أن ذلك وقع على سبيل التقية و الاضطرار، و لا استبعاد في ذلك، فإن كثيرا من المحرمات تنقلب عند الضرورة أحكامها، و تصير من الواجبات.

"Müfid'in bu hadisəni inkar etməsində qəsdi odur ki, yəni (bu evlilik) əhli sünnə'nin kitablarında sabit olmamışdır. Yoxsa o hədislərin varid olması və isnadları ilə gələn hədislərdə Əlinin Ömər vəfat etdikdən sonra Ümmü Gülsüm'ün yanına gedərək öz evinə aparması və ***"Biharul Ənvar"*** kitabında digər zikr etdiklərimdən sonra (bu evliliyin reallaşdığını) inkar etməsi qəribədir. Cavab olaraq söyləmək mümkündür ki, o evlilik təqiyyə və zərurət olaraq baş tutmuşdur. Çünki bir çox haramlar mövcuddur ki, zərurət anında dönərək vacibatlardan olar". ***(əl-Məclisi, "Biharul Ənvar" 2/45)***

Şiə Ayətullah Muhəmməd Təqi ət-Tüstəri Ümmü Gülsüm'ün Hz.Ömər'lə evliliyi haqqındakı rəvayətlərin mütəvatir olduğunu söyləyir:

قال المصنف: في الأخبار: أن عمر تزوجها غصبا، وللمرتضى رسالة (5) أصر فيها " على ذلك وأصر آخرون على الإنكار.

قلت: لم ينكره محقق محققا، **فأخبارنا به متواترة** في نكاحها وعدتها

"Musənnif (kitabın yazarı) dedi: "Xəbərlərdə (hədislərdə) Ömər'in onunla (Ümmü Gülsüm'lə) evliliyin qəsblə olduğu (varid) olmuşdur". (Şeyx) Mürtəza risaləsində onda (bu evliliyin qəsblə olduğunda) israr etmişdir və digərləri isə onu (evliliyin baş verdiyini) inkar etməkdə israr etmişlər. Dedim: "Onu (bu evliliyin baş verdiyini) inkar edən muhəqqiq haqlı olaraq inkar etməmişdir. (Bu evlilik mövzusunda sünni hədislərini və tarixçilərin ittifaqını bir kənara buraxsaq belə) onun (Ümmü Gülsüm'ün) nigahı və iddəti mövzusunda olan hədislərimiz

mütəvatirdir". ***(Muhəmməd Təqi ət-Tüstəri, "Qamusur Ricəl" 12/216)***

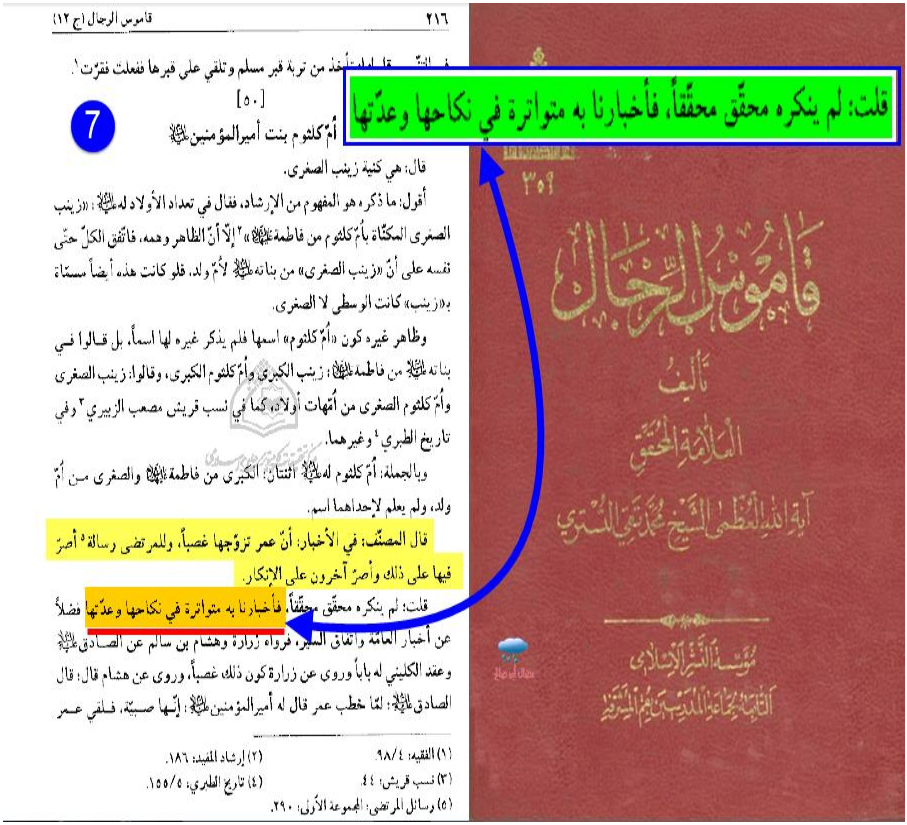

Şiə alimlərindən Şeyx Abdul-Nəbi əl-Kazımi belə yazır:

المشهور من الأصحاب والأخبار أنّه تزوّجها عمر بن الخطاب غصباً ، كما أصرّ السيّد المرتضى رحمه الله ، وصمّم عليه في رسالة عملها في هذه المسألة ، وهو الأصح ، للأخبار المستفيضة

"Seyyid əl-Mürtəza rahiməhullahın da israrla vurğuladığı kimi Səhabələr və xəbərlərdən məşhurdur ki, Ömər bin Xattab onunla (Ümmü Gülsüm'lə) qəsblə (məcbur) evlənmişdir. Üzər-

ində çalışdığı risalədə bu məsələdə qərar qılmışdır və o, təfərrüatlı xəbərlər (hədislər) səbəbiylə ən səhih olan (görüş-dür)". ***(Abdul-Nəbi əl-Kazımi, "Təkmilətur Ricəl" 2/698)***

تكملة الرجال / الجزء الثاني

٦٩٨

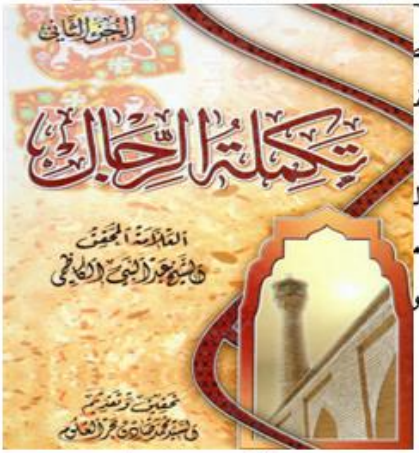

عن إبراهيم بن الحسن، عن وهب بن حفص
عبد الله عليه السلام: كان سعيد بن المسيب، والق
الكابلي من ثقات علي بن الحسين عليه السلام»،
وأحسنت والله يحب المحسنين قال: وقال
الله لمذنبي شيعتنا في اليوم والليلة ألف م
نصبر على ما نعلم من الثواب وهم يصبرو

11

أم كلثوم:

هذه كنية لزينب الصغرى بنت أمير المؤمنين عليه السلام وكانت مع أخيها الحسين عليه السلام والمشهور من الأصحاب والأخبار أنه تزوجها عمر بن الخطاب غصباً كما أصر السيد المرتضى رحمه الله وصمم عليه في رسالة عملها في هذه المسألة[٢]، وهو الأصح، للأخبار المستفيضة.

روى الكليني في باب المتوفى عنها زوجها المدخول بها أين تعتد «عن حميد بن زياد، عن ابن سماعة، عن محمد بن زياد، عن عبد الله بن سنان، ومعاوية بن عمار، عن أبي عبد الله عليه السلام قال: سألته عن المرأة المتوفى عنها زوجها

---

١ ـ راجع: أصول الكافي: ج ١، ص ٤٧٢، كتاب الحجة، باب مولد أبي عبد الله جعفر بن محمد عليه السلام، الحديث الأول وفي هذه الرواية دلالة على وثاقة أم فروة لملازمة التقوى وحسن العمل كذلك.

٢ ـ راجع: الرسالة المذكورة، وهي مخطوطة، وذكر فيها سبب تزويجها إياه، فراجعها.

Şiə Ayətullah Seyyid Muhəmməd Hüseyn ət-Tehrani öz kita-

bında belə yazır:

إنّ زواج عمر بن الخطّاب بأُمّ كلثوم بنت الصدّيقة الكبرى سلام الله عليها من الحوادث التأريخيّة المسلّم بها . فلماذا يريد بعض الشيعة أن ينكر ذلك في بعض الكتب ؟! في حين نحن إذا ذكرنا شفاعة هذا الزواج مع مقدّماته التأريخيّة في كتبنا ، فإنّ ظلامة أمير المؤمنين وأهل البيت تستبين لنا أكثر فأكثر . ولو أوردنا هذه القصّة مع مقدّماتها التأريخيّة ، فإنّ ذلك يمثّل وثيقةً تدين عمر بن الخطّاب ، إذ غصب تلك المخدّرة بمكر ، وأولدها زيداً ورقيّة

"Ömər bin Xattab'la Ümmü Gülsüm binti Sadiqatul Kubra əleyhissəllamın evliliyi tarixi hadisələrlə müsəlləmdir (sabitdir). Nə üçün bəzi şiələr onu bəzi kitablarda inkar etmək istəməkdədirlər? Biz isə bu evliliyin şəfaətindən tarixi müqəddimələriylə kitabımızda bəhs edəcək olsaq o zaman möminlərin əmirinin və əhli beyt'in (məruz buraxıldıqları) qaranlıq bizə daha çox aydın olmuş olar. Əgər ki, bu hekayəni tarixi müqəddimələriylə birlikdə (kitaba) əlavə etsək o zaman bu Ömər bin Xattabı qınayan bir vəsiqəni təmsil etmiş olar. (Ömər) o iffətli qadını hiyləylə qəsb etmişdir, (Ümmü Gülsüm Ömər'dən) Zeyd və Ruqayyə (isimli) uşaqlar dünyaya gətirmişdir". ***(Seyyid Muhəmməd Hüseyn ət-Tehrani "Mərifətul İmam" 15/258)***

إنّ زواج عمر بن الخطّاب بأمّ كلثوم بنت الصدِّيقة الكبرى سلام الله عليها من الحوادث التأريخيّة المسلَّم بها . فلماذا يريد بعض الشيعة أن ينكر ذلك في بعض الكتب ؟! في حين نحن إذا ذكرنا شفاعة هذا الزواج مع

6

معرفة الإمام (١٥) الشيعة هم روّاد التصنيف والتدوين في النهضة الإسلامية

أدعية «الصحيفة الكاملة» ، وأدعية الإمام أمير المؤمنين عليه السلام في النبرة والمضمون . فأدعية «الصحيفة» نبعت من قلبٍ متحرّق ذائب ، وروح عاشقة مجذوبة ومدهوشة . وأدعية «الصحيفة العلويّة» التي أعدّها السيرزا عبد الله بن صالح السماهيجي ، و«الصحيفة الثانويّة» التي أعدّها المحدّث القريب من عصرنا الميرزا حسين النوريّ ، تمتاز بمضامين جليلة عظيمة تبعث على الهيبة . وهذا لا يعني أنّ الإمام السجّاد عليه السلام كان عاجزاً عن الإتيان بمثلها ، بل إنّ وضعه كان يتطلّب مثل تلك الأدعية ، لا مثل هذه الأدعية التي تطلبها وضع أمير المؤمنين عليه السلام .

ولعلّه صلوات الله عليه قد أنشأ نظير تلك الأدعية في المدينة أيّام رسول الله وفاطمة الزهراء سلام الله عليهما عندما كان في حائط بني النجّار (بستان بني النجّار) ، ولكن لم ينقلها لنا أحد .

ولا تنحصر أدعيته العجيبة بدعاء كُميل ، ودعاء الصباح ، بل إنّ جميع أدعيته تكشف عن مقام جلال الحقّ تعالى وعظمته وانتشار رحمته الواسعة ، وعن إشراق نور التوحيد على عوالم الإمكان بأسرها .

إنّ زواج عمر بن الخطاب بأمّ كلثوم بنت الصدِّيقة الكبرى سلام الله عليها من الحوادث التأريخية المسلَّم بها . فلماذا يريد بعض الشيعة أن ينكر ذلك في بعض الكتب ؟ في حين نحن إذا ذكرنا شفاعة هذا الزواج مع مقدّماته التأريخية في كتبنا ، فإنّ ظلامة أمير المؤمنين وأهل البيت تستبين لنا أكثر فأكثر . ولو أوردنا هذه القصّة مع مقدّماتها التأريخية ، فإنّ ذلك يمثّل وثيقةً تدين عمر بن الخطّاب ، إذ غصب تلك المخدَّرة بمكر ، وأولدها زيداً ورقيّة .[1]

١ـ ذكر ابن شهرآشوب في الجزء الثاني ، ص ٧٦ من مناقبه المطبوعة طبعة

٢٥٨

Şiə Ayətullah Seyyid Əli əl-Miləni isə belə yazır:

إنّ هذه القضية تتلخّص في خطوط: خطب عمر أُمّ كلثوم من علي، هدّده واعتذر علي، هدّده مرّة أُخرى، وجعل يعاود ويكرّر، إلى أن أوكل علي الامر إلى العباس، وكان فرج غصب من أهل البيت، فالعقد وقع، والبنت انتقلت إلى دار عمر، وبعد موته أخذها علي، أخذ بيدها وأخذها إلى داره
ليس في هذه الروايات أكثر من هذا، وهذا هو القدر المشترك بين رواياتنا وروايات غيرنا.

"Araşdırmanın xülasəsi budur ki, əgər məndə bu hadisə haq-qında soruşulsa belə deyərəm: "Ömər Ümmü Gülsümü Əlidən

almaq üçün ona xitab etdi və təhdid etdi. Əli isə etiraz etdi. Yenidən onu (Əli'ni) təhdid etdi və (bu təhdidi) o qədər təkrarladı ki, sonunda Əli bu işə Abbası vəkil etdi. (Nigah) əqdi baş verdi və qız Ömər'in evinə daşındı. Onun (Ömər'in) vəfatından sonra Əli onun əlindən tutaraq öz evinə gətirdi. Bu rəvayətdə bundan daha artıqı yoxdur və bu bizim rəvayətlərlə digərlərinin rəvayətinin müştərək qədəridir (ortaq nöqtəsidir) ". ***(Ayətullah Seyyid Əli əl-Miləni "Təzvic Ümmü Gülsüm min Umar" s.31)***

Şiə alimlərindən Əli bin Əbul-Ğanim əl-Öməri belə yazır:

وكان الشريف الزاهد النقيب الأخبارى ببغداد ، أبو محمّد الحسن بن أحمد بن القاسم بن محمّد العويد العلوي المحمّدي ، رحمه‌الله يروي أنّ الذي تزوّجها عمر ، شيطانة ، وآخرون من أهلنا يزعمون أنّه لم يدخل بها ، وآخرون يقولون : هو أوّل فرج غصب في الاسلام.

والمعوّل عليه من هذه الروايات ما رأيناه آنفا من أنّ العبّاس بن عبد المطّلب زوّجها عمر برضا أبيها عليه السلام وإذنه ، وأولدها عمر زيدا

"Şərifuz-Zahid Bağdad əxbarilərinin rəisi Əbu Muhəmməd Həsən bin Əhməd bin Qasım bin Muhəmməd əl-Əvid əl-Şiə rəvayət edirdi ki, Ömər'in evləndiyi qız şeytan idi. Əhlimizdən olan başqaları da (Ömər'in) onunla (zifafa) girmədiyini düşünürdülər. Başqaları isə: "O İslamda qəsb edilmiş ilk fərcdir (namusdur)" deyirdilər. Yuxarıda gördüyümüz bu rəvayətlərdən ən etimad ediləsi budur ki, Abbas bin Abdul-Muttalib onu Ömər'lə (qızın) atasının (əleyhissalam) razılığı və icazəsi ilə evləndirmiş və Ömər'in ondan Zeyd adlı övladı olmuşdur". ***(Əli bin Əbul-Ğanim əl-Öməri "Əl Məcdi fi Ənsabut Talibiyyin" 10/199)***

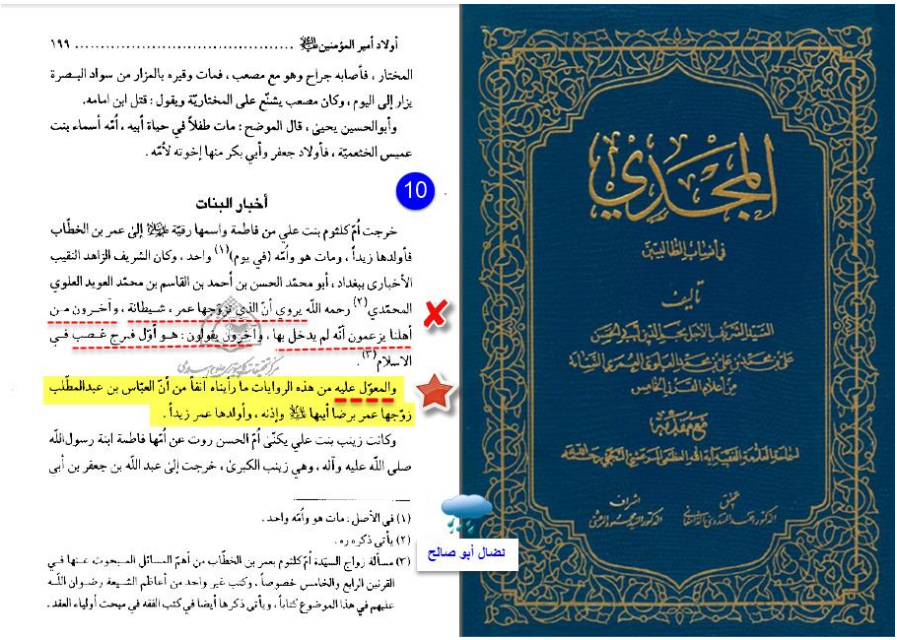

أولاد أمير المؤمنين عليه السلام ١٩٩

المختار ، فأصابه جراح وهو مع مصعب ، فمات وقبره بالمزار من سواد البصرة يزار إلى اليوم ، وكان مصعب يشنّع على المختاريّة ويقول : قتل ابن امامه.

وأبوالحسين يحيى ، قال الموضح : مات طفلاً في حياة أبيه ، أُمّه أسماء بنت عميس الخثعميّة ، فأولاد جعفر وأبي بكر منها إخوته لأُمّه .

10

أخبار البنات

خرجت أُمّ كلثوم بنت علي من فاطمة واسمها رقيّة عليها السلام إلى عمر بن الخطّاب فأولدها زيداً ، ومات هو وأُمّه (في يوم)(١) واحد ، وكان الشريف الزاهد النقيب الأخباري ببغداد ، أبو محمّد الحسن بن أحمد بن القاسم بن محمّد العويد العلوي المحمّدي(٢) رحمه الله يروي أنّ الذي تزوّجها عمر ، شيطانة ، وآخرون من أهلنا يزعمون أنّه لم يدخل بها ، وآخرون يقولون : هو أوّل فرج غصب في الاسلام(٣) .

والمعوّل عليه من هذه الروايات ما رأيناه آنفاً من أنّ العبّاس بن عبدالمطّلب زوّجها عمر برضا أبيها عليه السلام وإذنه ، وأولدها عمر زيداً .

وكانت زينب بنت علي يكنّى أُمّ الحسن روت عن أُمّها فاطمة ابنة رسول الله صلى الله عليه وآله ، وهي زينب الكبرى ، خرجت إلى عبد الله بن جعفر بن أبي

(١) في الأصل : مات هو وأُمّه واحد .

(٢) يأتي ذكره رحمه الله .

(٣) مسألة زواج السيّدة أُمّ كلثوم بعمر بن الخطّاب من أهمّ المسائل المبحوث عنها في القرنين الرابع والخامس خصوصاً ، وكتب غير واحد من أعاظم الشيعة رضوان الله عليهم في هذا الموضوع كتاباً ، ويأتي ذكرها أيضا في كتب الفقه في مبحث أولياء العقد .

نضال أبو صالح

Şiə alimlərindən Şərif əl-Murtəza isə bu evliliyi inkar edənləri **"cahil və inadkar"** olaraq adlandırır:

وقد تبيح الضرورة أكل الميتة وشرب الخمر، فما العجب مما هو دونها؟ فأما من جحد من غفلة أصحابنا وقوع هذا العقد ونقل هذا البيت وأنها ولدت أولادا " من عمر معلوم مشهور ولا يجوز أن يدفعه إلا جاهل أو معاند، وما الحاجة بنا إلى دفع الضرورات والمشاهدات في أمر له مخرج من الدين

"Əgər zərurət ölü əti yeməyi və şərab içməyi mübah edirsə, ondan kiçik şeylərdə çaşdırıcı olan nədir? Əshabımızın (alimlərimizin) qəfləti səbəbindən bu əqdin baş verdiyini, (Ümmü Gülsüm'ün) bu evə yerləşdiyini və Ömər'dən uşaqlar doğmasını inkar etmələrinə gəlincə bu məlum və məşhurdur. Onu yalnız cahil və inadkar kimsənin inkar etməsi mümkündür. Bir işin dində həll yolu olduğu halda zərurətləri və şahid olu-

nanları inkar etməmizə ehtiyac yoxdur". ***(Şəriful Murtəza "Rasailul Murtəza" 3/149-150)***

Şiə alimlərindən Ayətullah Sistani bu mövzuda verilən suala belə cavab vermişdir:

Sual: İkinci xəlifənin Ümmü Gülsüm binti Əli (əleyhissalamla) evləndiyi doğrudurmu?

Cavab: Tarix və rəvayətlərdə belə rəvayət (zikr) edilmişdir.

* Daha sonra nə hikmətsə bu fətva tamamilə Sistani'nin saytından çıxarılmışdır.

Şiə alimlərindən Feyz əl-Kəşani də Hz.Ömər və Ümmü Gülsüm'ün niqahının şəriətə görə səhih olmadığını söyləyən bəzi şiə alimlərini belə rədd edir:

ذكر بعض مشاهير أهل الحديث لا أحبّ ذكر اسمه شيئا أفحش و أشنع ممّا روي في هذا الخبر و هو إنّ نكاح أمّ كلثوم لم يكن صحيحا في ظاهر الشرع أيضا و لكنّه وقع للتقيّة و الاضطرار فإنّ كثيرا من المحرّمات تنقلب عند الضرورة أحكامها، إلى آخر ما قال .وأنا لا أرضى بأن أنسب الزّنا إلى ذرّيّة رسول الله صلّى الله عليه و آله لا للتقيّة و لا للضرورة

"Adını zikr etməyi sevmədiyim əhli hədisdən bəzi məşhur kəslər bu xəbərdə (hədisdə) rəvayət ediləndən daha hədsiz və daha çirkin bir şey zikr etmişlər ki, Ümmü Gülsüm'ün nigahı şəriətin zahirinə görə səhih deyil və lakin o (nikah sadəcə) təqiyyə və zərurət səbəbindən olmuşdur. Şübhəsiz ki, bir çox haramların əhkamları zərurət halında tərsinə dönər". (Onların) Sona qədər söylədikləri (bundan ibarətdir). Mən isə Rasulullah 'ın (s.a.s) zürriyətinə istər təqiyyə istərsə də zərurət səbəbindən olsun zina nisbət edilməsinə riza göstərmirəm". ***(Feyz əl-Kəşani "əl-Vafi" c.21 s.107)***

Əbul Qasım Əli bin Əhməd əl-Kufi ***"Əl İstiğasə fi bədaus Sələsə"*** kitabında Ümmü Gülsüm ilə Hz.Ömər'in evliliyini qəbul etsə də bu hadisəni belə şərh etməyə çalışır: "Rasulullah sallallahu əleyhi və alihi və səlləm, öldüyü vaxt ehtiyac duyduğu hər şeyi Əli'yə tövsiyyə etdi. Qəsbçiləri bir-bir zikr edərək özündən sonra ümmətinin edəcəyi hər şeyi ona xəbər verdi. Əli (ə.s) dedi ki: "Mənə nə etməmi əmr edirsən?" Rasulullah sallallahu əleyhi və alihi və səlləm cavab verdi: "İnsanlar öz iradə-

ləriylə sənə dönənə qədər səbr et və gözlə. O zaman (gəldiyində) andları pozanlarla, haqsızlarla və yoldan çıxanlarla döyüşün. Üçündən heç biriylə əsla çəkişmə, çünki beləcə öz həlakına səbəb olarsan və insanlar nifaqa və ayrılığa düşərlər.

Əli (ə.s) beləcə bu əhdi tutur, məzlum Müsəlmanları qoruyur və dini mühafizə edirdi ki, insanlar köhnə hesablar içinə girərək fitnə çıxarmaq istəyən qəbilələrlə birlikdə açıq cahiliyyəyə (dövrünə) dönməsinlər.

Ömər Ümmü Gülsüm'ü istədiyində, Əli (ə.s) öz-özünə düşündü: "Xeyr desəm məni öldürmək istəyəcək və məni öldürməyə qalxsa özümü qoruyacağam və bu, Rasulullah sallalahu əleyhi və alihi və səlləm ilə olan əhdi pozmaq və onun əmrinə qarşı gəlmək deməkdir. Belə olsa, Rasulullah sallallahu əleyhi və səlləmin maneə törətməyə çalışdığı və bu səbəblə məndən səbirli olmamı istədiyi şeyin əksinə olar ki, insanlar irtidata yönələrlər". Ümmü Gülsüm'ü ona təslim etmək, onu öldürməkdən daha yaxşı idi. Beləcə, adamın Müsəlmanların mallarını və rəhbərliklərini qəsb etdiyini və (Əli'nin) haqqını inkar etməklə Rasulullah'ın mövqeyini işğal etdiyini və nə etdiyini çox yaxşı bildiyindən, qadını ona təslim etdi. Onun Allahın əhkamlarını dəyişdirməsi və Allahın fərzlərini təbdil etməsi, Allah qatında o fərcə məcbur sahib olmasından çox daha qorxunc və dəhşətli idi. Buna görə onu (Ümmü Gülsüm'ü) təslim etdi və (eynilə Peyğəmbər sallallahu əleyhi və alihi və səlləmin özünə əmr etdiyi kimi) səbr etdi.

Belə edərək qızını, Firon'un arvadı Asiyə binti Muzahim'in vəziyyətinə bənzər bir mövqeyə yerləşdirdi. Çünki Allah onu bu sözlərlə zikr edir: ***"Rəbbim! Mənə qatında, cənnətdə bir ev et. Məni Firon'dan və onun etdiyi işlərdən qoru və məni zalımlar birliyindən qurtar!".*** Həqiqətən də, Firon'un özü üçün Rəbblik iddia edib Musa'nı axtararkən Bəni İsrailə (körpələrini öldürüb qadınlarına təcavüz edərək) etdiyi şey, xanımı Asiyə'yə məcbur sahib olmasından və evlənməsindən çox daha qorxunc idi. O, mömin bir qadındır və Allah'ın şəxsən şahid olduğu cənnətliklərdəndir.

Bu adamın Ümmü Gülsüm'lə olan vəziyyəti də Firon'un Asiyə ilə olan vəziyyəti kimidir. Allaha və Elçisi sallallahu əleyhi və alihi və səlləmə qarşı gələrək, imamın haqqını inkar etməsi, imaməti haqsız yerə qəsb etməsi və müsəlmanların mallarını, canlarını və həyatlarını Allah və Rəsulu'nun - sallallahu əleyhi və səlləm - əhkamlarına müxalif əhkamlarla idarə edərək müsəlmanların rəhbərliyinə əl qoyması (bütün bunlar) onun tək bir qadını burax, min mömin qadının fərcini qəsb etməsindən (məcbur sahib olmasından) Allah qatında daha dəhşətlidir". ***(Əbul Qasım Əli bin Əhməd əl-Kufi "Əl İstiğasə fi bədaus Səlasə" c.1 s.81-82)***

فلم يأنف من ذلك ولا تعاظم ولا تكبر فيه وقد زوج رسول الله " ص " ابنته سيدة نساء العالمين فلم يأنف ولم يتكبر ولا وكل في تزويجها أفتقولون أن عليا (ع) رأى العباس أفضل منه وأقدم سابقة في الاسلام فجعل أمر ابنته إليه وهذا ما لا يقر له مسلم وما بال العباس زوج أم كلثوم دون أختها زينب بنت فاطمة عليها السلام من عبد الله بن جعفر بن أبي طالب والعباس حاضر فلم يوكله في تزويجها ولا أنف من ذلك، فلم يبق في الحال إلا ما رواه مشايخنا مما سقنا حكايته، وذلك مشاكل للرواية عن الصادق عليه السلام أنه قال (ذلك فرج غصبنا عليه) فكان من احتجاج جهالهم أن قالوا ما كان دعا عليا (ع) أن يسلم ابنته غصبا على هذا الحال الذي وصفتم، فقيل لهم هذا منكم جهل بوجوه التدبير وذلك أن رسول الله " ص " لما أوصى عليا عليه السلام بما احتاج إليه في وقت وفاته عرفه جميع ما يجري عليه من بعده من أمته واحدا بعد واحد من المستولين فقال علي " ع " فما تأمرني أن اصنع قال تصبر وتحتسب إلى أن ترجع الناس إليك طوعا فحينئذ قاتل الناكثين والقاسطين والمارقين ولا تنابذن أحدا أبدا من الثلاثة فتلقي بيدك إلى التهلكة ويرتد الناس في النفاق إلى الشقاق، فكان (ع) حافظا لوصية رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم إبقاء في ذلك على المسلمين المستضعفين وحفظا للدين لئلا ترجع الناس إلى الجاهلية الجهلاء وتثور القبائل تريد الفتنة في طلب ثارات الجاهلية ودخولها، فلما جرى من عمر في حال خطبته لأم كلثوم ما تقدم به الحكاية فكر علي (ع) فقال إن منعته رام قتلي - على ما وصفناه - وإن رام قتلي فمنعته عن نفسي خرجت بذلك عن طاعة رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وخالفت وصيته ودخل في الدين ما كان حاذره رسول الله صلى الله عليه وآله من ارتداد الناس الذي لأجله أوصاني بالصبر والاحتساب، وكان تسليم ابنته أم كلثوم في ذلك أصلح من قتله أو الخروج من وصية رسول الله (ص) ففوض أمرها إلى الله وعلم أن

الذي كان اغتصبه الرجل من أموال المسلمين وأمورهم وارتكبه من إنكار حقه وقعوده في مجلس رسول الله (ص) وتغير أحكام الله وتبديل فرائض الله على ما قدمنا ذكره أعظم عند الله وأفظع وأشنع من اغتصابه ذلك الفرج فسلم وصبر واحتسب كما أمر رسول الله صلى الله عليه وآله وأنزل ابنته في ذلك منزلة آسية بنت مزاحم امرأة فرعون إذ الله عز وجل وصف قولها (رب ابن لي عندك بيتا في الجنة ونجني من فرعون وعمله ونجني من القوم الظالمين) ولعمري الذي كان قد ارتكبه فرعون من بني إسرائيل من قتل أولادهم واستباحة حريمهم في طلب موسى عليه السلام على ما ادعاه لنفسه من الربوبية أعظم من تغلبه على آسية امرأته وتزويجها وهي امرأة مؤمنة من أهل الجنة بشهادة الله لهما بذلك، وكذلك سبيل الرجل مع أم كلثوم كسبيل فرعون مع آسية لأن الذي ادعاه لنفسه من الإمامة ظلما وتعديا وخلافا على الله ورسوله بدفع الإمام عن منزلته التي قدرها الله ورسوله ص له واستيلاؤه على أمر المسلمين يحكم في أموالهم وفروجهم ودمائهم بخلاف أحكام الله وأحكام رسوله (ص) أعظم عند الله من اغتصابه ألف فرج من نساء مؤمنات دون فرج واحد ولكن الله قد أعمى قلوبهم فهم لا يهتدون لحق ولا يعقلون عن باطل، والحمد لله الذي من علينا بهدايته ورزقنا من التميز ما نصل به إلى وجود عبادته وإليه نرغب في زيادته من كرائم فوائده. وهو حسبنا ونعم الوكيل تم الجزء الأول ويليه الجزء الثاني

(٨٢)

Rəy: Əbul-Qasım əl-Kufi, bu qadının hər hansı bir qadın olmadığı gerçəyini bir an belə düşünməmiş görünür. Bu qız, Əli ilə Fatimə'nin qızı idi. Bu qız Rasulullah sallallahu əleyhi və səlləmin nəvəsi idi. Bu qız Həsən və Hüseyn'in bacısı idi. Şiə'nin burada imam Əli bin Əbi Talibi məruz buraxmağa çalışdıqları şey kəlimələrlə izah edilə bilməz. Hansı ata qızı iyrənc bir düşmən tərəfindən məcbur alınarkən boş boş oturar? Tarixi təhrif etmələrinin və korlamalarının onları gətirdiyi son ölçü tamda budur. Belə ki, öz aralarındakı ən sıravi insanların belə daşıya bilməyəcəyi bir utancı öz imamlarına yükləməyə hazırdırlar. ***"Halbuki pis tələ, ancaq sahibini əhatə edər".*** (Fətir, 43)

Ayrıca Əbul-Qasım əl-Kufi'nin Ümmü Gülsüm'ün evliliyini açıqlamaya istiqamətli bu cəhdi, bəzilərinə aşağıda toxunacağımız ziddiyyətlərlə doludur:

1. Ümmü Gülsüm ilə Asiyə arasındakı müqayisə etmə haqsızdır. Asiyə, özünü bir zorba ilə evləndirmək məcburiyyətində qalan bir Nəbi'nin qızı deyildi. Musa (ə.s) hələ doğulmadan onunla evli idi. Onun Firon ilə olan evliliyi təhdid və məcbur etmə nəticəsində olmadığı kimi, atasına da hər hansı bir utanc qaynağı olmağa səbəb ola bilməzdi.

2. Əbul-Qasım'ın rəvayəti, Rasulullah sallallahu əleyhi və səlləmin, Əliyə üç xəlifənin hər birinin özünə tam olaraq nə edəcəyini bildirdiyindən bəhs edər. O zaman Hz.Əli Hz.Ömər'in onun qızını istəyəcəyini bilməliydi. Ancaq zamanı gəldiyində qızın çox gənc olduğu səbəbiylə onun bu istəyini rədd edər

(baxın: əl-Kafi'də gələn ikinci rəvayət) və hətta Əbul-Qasım'ın öz rəvayəti Hz.Əli'nin seçimlərini düşündüyündən bəhs edər (yəni Əbul-Qasım'ın rəvayətinə görə Ömər'i öldürmək yaxud qızı ona təslim etmək variantından hansını edəcəyini düşünmüşdür). Lakin, nəyin olacağını bilən birinin variantlarını düşünməsinə ehtiyac yoxdur.

3. Əbul-Qasım'ın şərhində üç xəlifə ilə sülhün qorunmasının səbəbi, insanların təkrar irtidat (dindən çıxmaq) edəcəyi qorxusu olaraq verilməkdədir. Halbuki imam Baqir'dən əl-Kafi'də gələn bir rəvayətdə, irtidatın Rasulullah sallallahu əleyhi və səlləmin vəfatından dərhal sonra reallaşdığı ifadə edilməkdədir: ***"(Rasulullah sallallahu əleyhi və səlləmin vəfatından sonra, üç adam xaric, insanlar mürtəd oldular.) (Ravzatul-Kafi, c. 8 s.167, H:341)*** Əgər insanlar onsuz da mürtəd idilərsə, Hz.Əlinin var olmayanı qorumaq üçün öz qızının namusunu və ismətini fəda etməsinə nə gərək vardı?

Bəzi şiə arqumentlərinə cavablar

1-ci arqument:

Əhli Sünnə alimlərindən Nəvəvi ***"Təhzibul Əsmə"*** kitabında Ömər'in evləndiyi qadının Əbu Bəkr'in qızı Ümmü Gülsüm olduğunu söyləmişdir. O belə yazmaqdadır:

ختا عائشة: اللتان أرادهما أبو بكر الصديق رضي الله عنه، بقوله لعائشة: إنما هما أخواك وأختاك، قالت: هذان أخواتي، فمن أختا؟ فقال: ذو بطن بنت خارجة، فإني أنها جارية. نكر هذه القصة في باب الهبة من المهذب، وقد تقدم بيانهما في أسماء الرجال في النوع الرابع في الأخوة، وهاتان الأختان هما أسماء بنت أبي بكر، وأم كلثوم، وهي التي كانت

حملا، وقد تقدم هناك إيضاح القصة، وأم كلثوم هذه تزوجها عمر بن الخطاب رضي الله عنه

تهذيب
الأسماء واللغات

"Aişə'nin iki bacısı: Əbu Bəkr əs-Siddiq'in (r.a) Aişə'yə etdiyi vəsiyyətdə məqsəd o iki nəfər idi. (Əbu Bəkr Aişə'yə (r.anhumə)) dedi: İki oğlan və iki bacın mənə (varis) olacaq. Aişə dedi: "Bu iki nəfər mənim qardaşlarımdır, yaxşı mənim iki bacım kimlərdir? (yəni mənim yalnız bir bacım var). (Əbu Bəkr) cavab olaraq belə söylədi: "Binti Xaricə'nin bətnində olandır. Mən onun qız olacağını zənn edirəm". Bu hekayə ***"əl-Muhəzzəb"*** kitabının ***"Hədiyyə"*** babında zikr edilmişdir. (Aişə'nin bacıları olan) o iki bacı haqqında ***"Əsməur Ricəl"*** də dördüncü babda danışdıq. Bu iki bacı Əsma bint Əbu Bəkr və Ümmü Gülsüm'dür. Anasının qarnında olan o qız da eyni (Ümmü Gülsüm adlı) qızdır. Öncə də onun haqqındakı hadisənin şərhini zikr etdik. Bu Ümmü Gülsüm Ömər bin Xattab'ın (r.a) evləndiyi qızdır". ***(Muhyiddin ən-Nəvəvi "Təhzibul Əsmə vəl Luğat" c.2 s.630, ravi:1224)***

Cavab: Bu ehtimal bir nüsxə xətasıdır. Çünki İmam Nəvəvi'-nin özü bu kitabın bir çox fərqli yerində Ömər bin Xattab'la (r. a) evlənən qızın Hz.Əli'nin (r.a) qızı Ümmü Gülsüm olduğunu yazır: İmam Nəvəvi ***"Təhzibul Əsmə"*** kitabında Zeyd bin Öm-ər bin Xattab haqqında danışarkən belə yazır:

مذكور فى المهذب فى صلاة الجنازة. ابن أمير المؤمنين عمر بن الخطاب، رضى الله عنه، من زوجته أم كلثوم بنت على بن أبى طالب من فاطمة بنت رسول الله – ﷺ ، رضى الله عنهم. قال ابن أبى حاتم سمعت أبى يقول توفى زيد وأمه أم كلثوم فى ساعة واحدة، وهو صغير، ولا يُدرى أيهما مات أول

"Əl Muhəzzəb" də cənazə namazı zikr edilmişdir. Möminlər-in əmiri Ömər bin Xattab'ın (radiyallahu anh) oğlu, Ömər'in zövcəsi Əli'nin Rasulullah'ın (s.a.s) qızı Fatimə'dən olan qızı Ümmü Gülsüm bint Əli bin Əbu Talib'dən olan oğlu. İbn Əbi Hətim dedi: Atamı belə deyərkən eşitdim: "Zeyd və anası Üm-mü Gülsüm eyni saatda vəfat etdilər və Zeyd kiçik idi və on-lardan hansının daha əvvəl öldüyü bilinmədi".

Yenə İmam Nəvəvi eyni kitabında Hz.Ömər'in uşaqları haq-qında danışarkən belə yazır:

وأولادعمر

عبد الله، وحفصة، أمهما زينب بنت مظعون، وعبيد الله أمه مليكة بنت جرول الخزاعية، وعاصم أمه جميلة بنت عاصم بن ثابت حمى النحل، وفاطمة وزيد أمهما أم كلثوم بنت على بن أبى طالب من فاطمة، رضى الله عنهم

"Ömər'in Övladları:

Abdullah, Həfsa və bu ikisinin anası Zeynəb binti Mazun'-dur. Ubeydullah və onun anası Muleykə bint Cərul əl Xuzaiyə'

dir. Asim anası Cəmilə bint Asim bin Sabit'dir. Fatimə və Zeyd və bu ikisinin anası Əli bin Əbu Talib'in Fatimə'dən olan qızı Ümmü Gülsüm'dür (Allah onlardan razı olsun)".

Yenə eyni kitabda Hz.Fatimə'nin (r.a) uşaqları haqqında danışarkən belə yazır:

وولدت لعلى الحسن، والحسين، وزينب، وأم كلثوم، تزوج زينب عبد الله بن جعفر، فولدت له عليًا، وعونًا، وأما أم كلثوم فتزوجها عمر بن الخطاب، رضى الله عنه، فولدت له زيدًا، ثم تزوجها بعد وفاة عمر عون بن جعفر، ومات عنها، ثم تزوجها محمد بن جعفر

"Əli'dən Həsən, Hüseyn, Zeynəb və Ümmü Gülsüm'ü dünyaya gətirmişdir. Zeynəb Abdullah bin Cəfər ilə evlənmiş və onun üçün Əli və Aunu doğmuşdur. Ümmü Gülsüm isə Ömər bin Xattab'la (radiyyallahu anh) evlənmiş və ondan Zeyd adlı uşağı olmuşdur. Ömər öldükdən sonra onunla Aun bin Cəfər evlənmiş və ölmüşdür. Ondan sonra isə onunla Muhəmməd bin Cəfər evlənmişdir".

İmam Nəvəvi *"Təhzibul Əsmə"*da Ümmü Gülsüm haqqında yazarkən isə belə deyir:

أم كلثوم بنت على بن أبى طالب، رضى الله عنه وعنها: مذكورة فى صلاة الميت من المهذب، هى بضم الكاف، وهى بنت فاطمة، رضى الله عنها، بنت رسول الله تزوجها عمر بن الخطاب، رضى الله عنه، فولدت له زيدًا، ورقية، وتوفيت أم كلثوم هى وابنها زيد بن عمر فى يوم واحد، وقد تقدم بيان ذلك فى ترجمة زيد

"Ümmü Gülsüm bint Əli bin Əbu Talib (radiyallahu anhə) *" Əl Muhəzzəb"*də ölüyə cənazə namazı hissəsində zikr edilmişdir. Qaf hərfi dammalı yazılar. Peyğəmbərin (s.a.s) qızı Fatimə'nin (r.a) qızıdır. Onunla Ömər bin Xattab (r.a) evlənmişdir.

Ondan Zeydi və Ruqayyə'ni dünyaya gətirmişdir. Ümmü Gülsüm və oğlu Zeyd bin Ömər eyni gündə vəfat etdilər. Bu Zeydin tərcüməsində bəyan edilmişdir".

القسم الأول ٢٤٣

حرف الكاف

١٢٠٣ - أم كرز الصحابية، رضى الله عنها:

مذكورة فى باب العقيقة من المختصر والمهذب، وفى أوائل الأضحية من المهذب، وهى بكاف مضمومة، ثم راء ساكنة، ثم زاى، هى خزاعية مكية، وحديثها فى العقيقة حديث صحيح، رواه أبو داود، والترمذى، والنسائى، وابن ماجه، وغيرهم. قال الترمذى: حديث حسن صحيح.

١٢٠٤ - أم كلثوم بنت على بن أبى طالب، رضى الله عنه وعنها:

مذكورة فى صلاة الميت من المهذب، هى بضم الكاف، وهى بنت فاطمة، رضى الله عنها، بنت رسول الله ﷺ، ولدت فى حياة رسول الله ﷺ، تزوجها عمر بن الخطاب، رضى الله عنه، فولدت له زيداً، ورقية، وتوفيت أم كلثوم هى وابنها زيد بن عمر فى يوم واحد، وقد تقدم بيان ذلك فى ترجمة زيد.

١٢٠٥ - أم كلثوم بنت عقبة بن أبى معيط:

مذكورة فى باب عقد الهدنة من المختصر والمهذب، هى بضم الكاف، واسم أبى معيط أبان بن أبى عمرو ذكوان بن أمية بن عبد شمس بن عبد مناف، اسلمت أم كلثوم، رضى الله عنها، وهاجرت وبايعت النبى ﷺ، وكانت هجرتها سنة سبع من الهجرة، وأم كلثوم هذه مذكورة أيضاً فى المهذب فى قسم الصدقات فى مسألة سقوط نصيب العامل إذا فرق المال بنفسه، وهى أخت عثمان بن عفان، رضى الله عنه.

ولما هاجرت تزوجها زيد بن حارثة، فاستشهد يوم مؤتة، ثم تزوجها الزبير بن العوام، ثم طلقها، ثم تزوجها عبد الرحمن بن عوف فمات عنها، ثم تزوجها عمرو بن العاص، رضى الله عنه، فماتت عنده، قيل: أقامت عنده شهراً ثم ماتت. قال الحاكم أبو أحمد فى كتابه الأسماء والكنى: هى أول مهاجرة من مكة إلى المدينة، وهى أم حميد ابن عبد الرحمن بن عوف التابعى المشهور.

١٢٠٦ - أم كلثوم بنت عبد الرحمن: مذكورة فى المختصر فى الهبة فى باب عطية الرجل ولده.

١٢٠٧ - أم كلثوم: مولاة أسماء. مذكورة فى المهذب فى صوم التطوع فى مسألة صوم الدهر.

* * *

تهذيب الأسماء واللغات

تأليف

الإمام العلامة الفقيه الحافظ

أبى زكريا محيى الدين يحيى بن شرف النووى

المتوفى ٦٧٦ هـ

علق عليه ووضع حواشيه

مصطفى عبد القادر عطا

الجزء الثانى

المحتوى:

تراجم أعلام الرجال

حرف الواو - حرف الياء

الكنى والألقاب والقبائل والنساء

أسماء المواضع

DKI

دار الكتب العلمية

أسسها محمد على بيضون سنة 1971

بيروت - لبنان

{1} Əbu Bəkr'in qızı Ümmü Gülsüm'lə Hz.Ömər'in evliliyini göstərən heç bir səhih hədis yoxdur əksinə Hz.Əli'nin qızı Ümmü Gülsüm'lə Hz.Ömər'in evləndiyinə dair şiə qaynaqlarında səhih hədislər mövcuddur. Əlavə olaraq İmam Nəvəvi bu kitabda Hz.Ömər'in xanımlarının adlarını zikr edərkən onlar arasında Əbu Bəkr'in (r.a) qızı Ümmü Gülsüm'dən bəhs etməz. Bu da öz başına zikr edilən ifadənin xətalı olduğuna dəlildir.

{2} Hz.Ömər'in evləndiyi qızın Əbu Bəkr'in (r.a) qızı Ümmü Gülsüm olmasını qeyri-mümkün edən digər bir xüsusda budur ki, Əbu Bəkr'in qızı Hz.Əli'nin himayəsi altında böyüməmişdir. Çünki onun anası Əsmə bint Ümeys deyil də İmam Nəvəvi'nin də zikr etdiyi kimi Həbibə binti Xaricə bin Zeyd'dir. Əli isə Həbibə ilə deyil də Əsmə ilə evlənmişdir. Əbu Bəkr'in uşaqları arasında Əli'nin himayəsi altında böyüyən Əbu Bəkr'in Əsmə bint Ümeys'dən olan oğlu Muhəmməd bin Əbu Bəkr'dir. Əş Şeyx əş-Şəbləncı ***"Nurul Əbsar"***da belə yazır: Ümmü Gülsüm onun (Əbu Bəkr'in) qızları arasında ən kiçiyidir. Anasının adı Həbibə bint Xaricə bin Zeyd'dir. Əbu Bəkr ölərək onu dul buraxmışdır və o bu zaman Ümmü Gülsüm'ə hamilə idi. Əbu Bəkr'in vəfatından sonra dünyaya gəlmişdir və onunla Talha nin Ubeydullah evlənmişdir". ***(Nurul Əbsar, s.701)***

{3} Əlavə olaraq bilinməkdədir ki, Ömər (r.a) vəfat etdikdən sonra onun dul qalmış arvadı Ümmü Gülsüm, Cəfər bin Əbi Talib'in oğullarından Aun bin Cəfər və Muhəmməd bin Cəfər'lə evlənmişdir. Əgər Hz.Ömər'in evləndiyi Ümmü Gülsüm Əbu Bəkr'in (r.a) qızı Ümmü Gülsüm olmuş olsaydı o zaman onun ana bir qardaşları ilə evləndiyini söyləmək lazım gələrdi ki, bu qeyri-mümkündür. Yəni Əbu Bəkr'in qızı Ümmü Gülsüm'ün anasının Əli'nin evləndiyi Əsmə bint Ümeys olduğu və bu səbəbdən Əli'nin himayəsi altında böyüdüyü iddia edilsə bilinməlidir ki, Aun bin Cəfər ilə Muhəmməd bin Cəfər'in də anası eyni Əsmə bint Ümeys'dir. Yani belə bir iddia yaxşı düşünülmədən ortaya atılmış bir iddia olar. Digər bir dəlil isə

Əbu Bəkr'in qızı Ümmü Gülsüm'ün Ömər ilə deyil də Talha bin Ubeydullah ilə evlənmiş olmasıdır. Heç bir tarix və tərəcim yazarı alim Əbu Bəkr'in qızı Ümmü Gülsüm'ün Ömər ilə evləndiyini zikr etməmişdir. İbn Xallikən ***"Vafəyətul Əyan"*** (3/70) kitabında Əbu Bəkr'in qızı Ümmü Gülsüm haqqında belə yazır:

وأما أم كلثوم فتزوجها طلحة بن عبيد الله فولدت له محمداً وكان عاملاً على مكة. وولدت له زكريا وعائشة، ثم قتل عنها فتزوجها عبد الرحمن بن عبد الله بن أبي ربيعة المخزومي

"Ümmü Gülsüm'ə gəlincə onunla Talha bin Ubeydullah evlənmişdir və ondan Muhəmməd adında oğlu olmuşdur. Məkkənin valisi idi və ondan eyni şəkildə Zəkəriyyə və Aişə'ni dünyaya gətirmişdir. Sonra Talha qətl edildi və onunla Əbdurrahmən bin Abdullah bin Əbi Rabiyə əl-Məhzumi evləndi".

İmam İbni Həcər ***"Əl İsabə"*** 2/299-da belə deyir:

وقال ابن السكن يقال إن طلحة تزوج أربع نسوة عند النبي ﷺ أخت كل منهن أم كلثوم بنت أبي بكر أخت عائشة وحمنة بنت جحش أخت زينب والفارعة بنت أبي سفيان أخت أم حبيبة ورقية بنت أبي أمية أخت أم سلمة

"İbnus Səkən dedi: Deyildi ki, Talha Peyğəmbər'in (s.ə.s) evləndiyi 4 xanımından hər birinin bacısıyla evlənmişdir. Aişə'nin bacısı Ümmü Gülsüm binti Əbu Bəkr, Zeyneb'in bacısı Həmnə binti Cəhş, Ümmü Həbibə'nin bacısı əl-Fəraə binti Əbu Sufyan, Ümmü Sələmə'nin bacısı Ruqayyə bint Əbi Umeyyə".

الإصابة
في
تمييز الصحابة
المجلد الثاني
القسم الثالث والرابع

Ümmü Gülsüm binti Əbu Bəkr atasının ölümündən sonra dünyaya gəlmiş və onun uşaqlarının yaşca ən kiçiyidir.

İmam İbni Həcər *"Əl İsabə"* 8/276 da belə yazır:

أم كلثوم بنت أبي بكر الصديق التيميةت

ابعية مات أبوها وهي حمل فوضعت بعد وفاة أبيها

الإصابة
في
تمييز الصحابة

الجزء الثامن

دار الكتب العلمية

"Ümmü Gülsüm bint Əbu Bəkr əs-Siddiq ət-Teymiyyə Tabe-in'dir, (anası ona) hamilə qaldığında atası vəfat etmiş və atası-nın vəfatından sonra dünyaya gəlmişdir".

İmam İbni Həcər *"Əl İsabə"* 8/48 də Ümmü Gülsüm'ün anası Həbibə binti Xaricə haqqında belə yazır:

حبيبة بنت خارجة بن زيد أو بنت زيد بن خارجة الخزرجية زوج أبي بكر الصديق ووالدة أم كلثوم ابنته التي مات أبو بكر وهي حامل بها

"Həbibə bint Xaricə bin Zeyd yaxud bint Zeyd bin Xaricə əl-Xazrəci, Əbu Bəkr əs-Siddiq'in zövcəsidir və Əbu Bəkr öldü-yündə qızı Ümmü Gülsüm'ə hamilə idi".

Buradan anlaşılır ki, Ümmü Gülsüm bint Əbu Bəkr Hz.Ömər 'in xilafətinin ilk dönəmlərində dünyaya gəlmişdir. Hz.Ömər-'in xilafəti isə 10 il sürmüşdür. Yəni Hz.Ömər vəfat edərkən Ümmü Gülsüm bint Əbu Bəkr'in 9 yaşı belə tamamlanmamış idi. Bu müddət ərzində onun Hz.Ömər'dən Zeyd və Ruqayyə adında iki uşaq doğması necə mümkün ola bilər? Əqlən də bu evliliyin baş verdiyini iddia etmək imkansızdır.

2-ci arqument:

Sələbə ibn Əbu Malik'in nəql etdiyinə görə Ömər (r.a) Mədinəli qadınlara paltarlıq ipək parçalar paylamış və geriyə çox keyfiyyətli bir parça qalmışdı. Hz.Ömər'in yanında olanlardan biri Hz.Əli'nin qızı Ümmü Gülsüm'ü nəzərdə tutaraq: "Ey möminlərin əmiri, bu parçanı evli olduğunuz Hz.Nəbi sallallahu əleyhi və səlləm'in qızına versəniz!" dedi. Lakin Hz.Ömər: " Ümmü Salit bunu daha çox haqq edir dedi və əlavə etdi: Ümmü Salit bizə Uhud döyüşündə su tuluqlarımızı hazırlayar və bu tuluqlarla su daşıyardı". Ümmü Salit Rəsulullah sallallahu əleyhi və səlləm'ə beyət etmiş Ənsar'dan bir səhabə xanım idi". ***(Səhih Buxari, H:2881; Doktor Muhsin Xan tərcüməsi)***

Abdul-Kərim Müştaq belə deyir:

مولوی صاحب نے ترجمہ نقل کرتے ہوئے یہ خیانت کر دی ہے کہ ام کلثوم کے بعد "بنت علی" کا اضافہ کر دیا ہے جبکہ اصل روایت میں صرف ام کلثوم ہے ولدیت بیان نہیں ہوئ یہ مولوی صاحب کی ظنی عبارت ہے جو مذموم ہے

افسانہ عقدِ اُمِ کلثوم

مصنف

عبدالکریم مشتاق

ناشر

رحمت اللہ بک ایجنسی۔ ناشران و تاجران کتب

بمبئی بازار نزد خوجہ شیعہ اثنا عشری مسجد کھارادر کراچی ۲

اس بیوی کی عمر گیارہ سال تک ہوتی ہے اگر بالفرض یہ مان لیا جائے کہ ۲۳ھ یعنی دولھا کی موت کے وقت یہ دوبچے اُمِ کلثوم کے سن بلوغ کے دو سال بعد پیدا ہوئے تو یقیناً رقیہ بنت محمد بن خطاب کی عمر اپنے باپ کی وفات کے وقت ایک یا ڈیڑھ سال ہوگی لیکن معتبر مورخ اہل سنت ابن قتیبہ اپنی کتاب "المعارف" میں لکھتے ہیں کہ اُمِ کلثوم کے بطن سے عمر کی بیٹی کا نام رقیہ ہے اور یہ وہی ہے جس کی شادی عمر نے ابراہیم بن نبیہ سے کرادی تھی اور وہ اُن ہی کے پاس فوت ہوئیں۔" (المعارف ص۱۰۸ مطبوعہ مصر)

اب بتلائیے جو بیٹی ابھی ایک سال یا ڈیڑھ سال کی تھی کس طرح اس کے باپ نے اس کا نکاح ابراہیم النخعی سے کر دیا۔ مگر جھوٹ کے پیر کہاں ہوتے ہیں آگے پیچھے دیکھے بغیر افسانہ تراشنے میں مہارت دکھا دی۔ مزید برآں یہ ہے کہ اسی کتاب اور اسی امام کے حوالہ سے مولوی صاحب نے اپنی دلیل ۹ قائم فرمائی ہے یعنی مرصوف کے نزدیک مورخ و کتاب دونوں قابل قبول ہیں۔

چادروں کی تقسیم والی روایات

بخاری کی اس روایت کے علاوہ ام کلثوم کا ذکر موجود نہیں ہے پھر یہ بھی سمجھ میں نہیں آتا ہے کہ رقیہ کی کونسی عبارت ہے جو اُمِ کلثوم کو زوجہ عمر ظاہر کرتی ہے۔ مولوی صاحب نے ترجمہ نقل کرتے ہوئے یہ خیانت کر دی ہے کہ اُمِ کلثوم کے بعد "بنت علی" کا اضافہ کر دیا ہے جبکہ اصل روایات میں صرف اُمِ کلثوم ہے ولدیت بیان نہیں ہوئی یہ مولوی صاحب کی طبعی عبارت ہے جو مذموم ہے۔ زیادہ سے زیادہ اس نکاح کے بارے لفظ "عندک" سے یہ مفہوم اخذ کرتے ہیں کہ اس سے مراد زوجیت ہوگی۔ لیکن اگر ہم "عندک" کو لغت کے معنی سے دیکھیں تو صرف "نزدیک"، "پاس"، "قریب" ہوں گے۔ قرآن مجید میں بھی یہ لفظ ان ہی معنوں

"(əhli sünnə'nin nəzərində) Elm sahibi bir alim (Doktor Muh -sin Xan) bu hədisi tərcümə edərkən saxtakarlığa baş vurmuş və (bu saxtakarlığını) Ümmü Gülsüm adından sonra Əlinin qızı (bint Əli) ibarəsini əlavə edərək göstərmişdir. Ancaq əsl rəvayətlər atasının adından heç zikr etmədən yalnız 'Ümmü Gül -süm' deyə bəhs edər. Bu çox (əhli sünnə'nin nəzərində) hörmətli alimin öz əlavəsidir və qınanmağa dəyərdir". ***(Abdul Kərim Müştaq, "Əfsanəyi Əqdi Ümmü Gülsüm" s. 54, Karaçi)***

Şiə alimi Abdul-Kərim Müştaq'ın da söylədiyi kimi Doktor Muhsin xan elmi əxlaqa sığmayan bir dürüstsüzlük edərək özü tərcüməyə "Bint Əli" (Əli'nin qızı) ibarəsini əlavə etmiş və hə -disi təhrif etmişdir. Halbuki "Səhih Buxari"nin nüsxələrində belə bir ibarə yoxdur.

Cavab: Şiələrin bu arqumenti əsassızdır. Çünki ***"Səhih Buxari"***nin nüsxələrində "Bint Əli" (Əli'nin qızı) ifadəsi Ümmü Gülsümün adından sonra iştirak etməkdədir və Doktor Muhsin Xan'ın özbaşına əlavə etmiş olduğu bir ibarə deyil. Şiə alimi Abdul-Kərim Müştaq'ın yönəltdiyi etirazın əsli yoxdur**.** Buxari'nin fərqli nüsxələrinə baxdığımızda hamısında bu ibarəni görə bilərik.

1266/1849 Əs-Sindi'nin haşiyələriylə birlikdə "Səhih Buxari "nin Hindistan nəşri (v.1138, Dehli)

الجزء الثاني من كتاب أبي عبد الله محمد بن
اسمعيل بن ابراهيم بن المغيرة بن بردزبه
البخاري الجعفي رضي الله
تعالى عنه ونفعنا به
آمين

*(وبهامشه حاشية السندي بتمامها وتقريرات من
شرحي القسطلاني وشيخ الاسلام رحمهم الله تعالى)*

(قوله فركبت البحر مع بنت قرظة) بالقاف والراء والظاء المعجمة المفتوحات فاختة امرأة معاوية بن ابي سفيان وكان اخذها معه لما غزا قبرس في البحر سنة ثمان وعشرين وهو اول من ركب البحر للغزاة في خلافة عثمان رضي الله عنهما اهـ قسطلاني

يا رسول الله ادع الله ان يجعلني منهم قال اللهم اجعلها منهم ثم عاد فضحك فقالت له مثل أو مم ذلك فقال لها مثل ذلك فقالت ادع الله أن يجعلني منهم قال أنت من الاولين ولست من الآخرين قال قال أنس فتزوجت عبادة ابن الصامت فركبت البحر مع بنت قرظة فلما قفلت ركبت دابتها فوقصت بها فسقطت عنها فماتت ❁ **باب** حمل الرجل امرأته في الغزو دون بعض نسائه **حدثنا** حجاج بن منهال حدثنا عبد الله ابن عمر النميري حدثنا يونس قال سمعت الزهري قال سمعت عروة بن الزبير وسعيد بن المسيب وعلقمة بن وقاص وعبيد الله بن عبد الله عن حديث عائشة كل حدثني طائفة من الحديث قالت كان النبي صلى الله عليه وسلم اذا أراد ان يخرج أقرع بين نسائه فأيتهن يخرج سهمها خرج بها النبي صلى الله عليه وسلم فاقرع بيننا في غزوة غزاها فخرج فيها سهمي فخرجت مع النبي صلى الله عليه وسلم بعد ما أنزل الحجاب ❁ **باب** غزوة النساء وقتالهن مع الرجال **حدثنا** أبو معمر حدثنا عبد الوارث حدثنا عبد العزيز عن أنس رضي الله عنه قال لما كان يوم أحد انهزم الناس عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ولقد رأيت عائشة بنت أبي بكر وأم سليم وانهما لمشمرتان أرى خدم سوقهما تنقزان القرب وقال غيره تنقلان القرب على متونهما ثم تفرغانه في أفواه القوم ثم ترجعان فتملآنها ثم تجيئان فتفرغانها في أفواه القوم ❁ **باب** حمل النساء القرب الى الناس في الغزو **حدثنا** عبدان أخبرنا عبد الله أخبرنا يونس عن ابن شهاب قال ثعلبة بن أبي مالك ان عمر ابن الخطاب رضي الله عنه قسم مروطا بين نساء من نساء المدينة فبقي مرط جيد فقال له بعض من عنده يا أمير المؤمنين أعط هذا ابنة رسول الله صلى الله عليه وسلم التي عندك يريدون أم كلثوم بنت علي فقال عمر أم سليط أحق وأم سليط من نساء الانصار ممن بايع رسول الله صلى الله عليه وسلم قال عمر فانها كانت تزفر لنا القرب يوم أحد قال أبو عبد الله تزفر تخيط ❁ **باب** مداواة النساء الجرحى في الغزو **حدثنا** علي بن عبد الله حدثنا بشر بن المفضل حدثنا خالد بن ذكوان عن الربيع بنت معوذ قالت كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم نسقي ونداوي الجرحى ونرد القتلى الى المدينة ❁ **باب** رد النساء الجرحى والقتلى **حدثنا** مسدد حدثنا بشر بن المفضل عن خالد بن ذكوان عن الربيع بنت معوذ قالت كنا نغزو مع النبي صلى الله عليه وسلم فنسقي القوم ونخدمهم ونرد القتلى والجرحى الى المدينة ❁ **باب** نزع السهم من البدن **حدثنا** محمد بن العلاء حدثنا أبو أسامة عن بريد بن عبد الله عن أبي بردة عن أبي موسى رضي الله عنه قال رمي أبو عامر في ركبته فانتهيت اليه قال انزع هذا السهم فنزعته فنزى منه الماء فدخلت على النبي صلى الله عليه وسلم فأخبرته فقال اللهم اغفر لعبيد أبي عامر ❁ **باب** الحراسة في الغزو في سبيل الله **حدثنا** اسمعيل بن خليل أخبرنا علي بن مسهر أخبرنا يحيى بن سعيد أخبرنا عبد الله بن عامر بن ربيعة قال سمعت عائشة رضي الله عنها تقول كان النبي صلى الله عليه وسلم سهر فلما قدم المدينة قال ليت رجلا من أصحابي صالحا يحرسني الليلة اذ سمعنا صوت سلاح فقال من هذا فقال أنا سعد بن أبي وقاص جئت لاحرسك ونام النبي صلى الله عليه وسلم **حدثنا** يحيى بن يوسف أخبرنا أبو بكر عن أبي حصين عن أبي صالح عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال تعس عبد الدينار والدرهم والقطيفة والخميصة ان أعطي رضي وان لم يعط لم يرض لم يرفعه اسرائيل ومحمد بن جحادة عن أبي حصين وزادنا عمرو وقال أخبرنا عبد الرحمن بن عبد الله بن دينار عن أبيه عن أبي صالح عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال تعس عبد الدينار وعبد الدرهم وعبد الخميصة ان أعطي رضي وان لم يعط سخط تعس وانتكس واذا شيك فلا انتقش طوبى لعبد آخذ بعنان فرسه في سبيل الله أشعث رأسه مغبرة قدماه ان كان في الحراسة كان في الحراسة وان كان في الساقة كان في الساقة

(قوله طوبى لعبد اخذ الخ) قال القسطلاني طوبى اسم الجنة أو شجرة فيها قلت والاظهر ان المراد بها ههنا ما ذكره المصنف من أنه فعلى من الطيب والله تعالى أعلم (قوله اشعث رأسه) اشعث مجرور بالفتحة لمنعه الصرف على انه صفة عبد ورأسه مرفوع على الفاعلية وروي أشعث بالرفع قال ابن حجر على انه صفة الرأس اى صفة رأسه أشعث قلت اراد بالصفة الخبر لانه صفة معنى وهذا كما يقول اهل المعاني في باب القصر انه من قصر الصفة على الموصوف ويريدون به الصفة معنى فيشمل الخبر أيضا ويدل عليه ما ذكره من التقدير وبهذا سقط ما ذكره العيني فقال لا يصح عند المعربين أن يكون صفة والرأس فاعله وكيف يكون صفة والصفة لا تتقدم على الموصوف والتقدير الذي قدره يؤدي الى الغاء قوله رأسه بعد قوله أشعث انتهى قلت وكأن العيني نسي في الاعتراض أن يقول ان اشعث نكرة فلا يصح أن يكون صفة للمعرفة وقال القسطلاني الظاهر انه خبر مبتدأ محذوف تقديره هو أشعث انتهى قلت ولا حاجة اليه بما ذكرنا والله تعالى أعلم

(قوله ان كان في الحراسة كان في الحراسة) اى ثبت فيها ولا يريد الانتقال منها الى مرتبة فوق ذلك والى هذا اشار ابن الجوزي حيث قال المعنى انه خامل الذكر لا يقصد السمو وفائدة وضع الفقه له كان فيه وبه يندفع ما يقال من اتحاد الجزاء مع الشرط وقيل المقصود الدلالة على فخامة الجزاء

1312/1894 "Səhih Buxari"nin Bulağın əl-Mətbə'ətul-Kübra əl-Əmiriyyə nəşri, Qahirə)

1401/1981 Kirmani şərhi ilə birlikdə "Səhih Buxari"nin (v. 786) Dar İhya Turasul-Ərəbi nəşri, Beyrut)

صحيح الإمام البخاري

بشرح الكرماني

الجزء الثاني عشر

حقوق الطبع محفوظة للناشر

طبعة اولى : ١٣٥٦ هـ — ١٩٣٧ م
طبعة ثانية : ١٤٠١ هـ — ١٩٨١ م

دار إحياء التراث العربي
بيروت ـ لبنان

٢٦٨٤ حمل النساء القرب

باب حمل النِّسَاء القِرَبَ إلَى النَّاس فى الغَزْو **حدثنا** عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَاب قَالَ ثَعْلَبَةُ بْنُ أَبِي مَالِك أَنَّ عُمَرَ بْنَ الخَطَّاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَسَّمَ مُرُوطًا بَيْنَ نِسَاء مِنْ نِسَاء المَدِينَة فَبَقِيَ مِرْطٌ جَيِّدٌ فَقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ عِنْدَهُ يَا أَمِيرَ المُؤْمِنِينَ أَعْطِ هٰذَا ابْنَةَ رَسُول اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّتِي عِنْدَكَ يُرِيدُونَ أُمَّ كُلْثُوم بِنْتَ عَلِيٍّ فَقَالَ عُمَرُ أُمُّ سَلِيط أَحَقُّ وَأُمُّ سَلِيط مِنْ نِسَاء الأَنْصَار مِمَّنْ بَايَعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عُمَرُ فَإِنَّهَا كَانَتْ تَزْفِرُ لَنَا القِرَبَ يَوْمَ أُحُد قَالَ أَبُو عَبْد اللهِ تَزْفِرُ تَخِيطُ

وروى تنقلان فيحمل بنقران على معنى بنقلان . النووى : وهذه الرؤية للخدم لم يكن فيها نهى لان يوم أحد كان قبل أمر النساء بالحجاب أو لانه لم يتعمد النظر إلى نفس الساق فهو محمول على أن تلك النظرة وقعت لجأة من غير قصد إليها . قوله ﴿ ثعلبة ﴾ بلفظ الحيوان المعروف القرظى المدنى ويقال انه رأى النبى صلى الله عليه وسلم و﴿ مروطا ﴾ أى أكسية من صوف أو خز كان يؤتزر بها و﴿ أم كلثوم ﴾ بضم الكاف والمثلثة بنت فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم ولدت فى حياة رسول الله صلى الله عليه وسلم خطبها عمر من على رضى الله عنهما فقال له أنا أبعثها إليك فان رضيتها فقد زوجتكها فبعثها إليه ببرد وقال لها قولى له هذا البرد الذى قلت لك فقالت ذلك لعمر فقال قولى له قد رضيت رضى الله عنك ووضع يده على ساقها فكشفها فقالت أتفعل هذا لو لا أنك أمير المؤمنين لكسرت أنفك ثم جاءت أباها وأخبرته الخبر فقالت بمثنى الى شيخ سوء فقال لها يا بنية أنه زوجك . قوله ﴿ أم سليط ﴾ بفتح المهملة وكسر اللام وبإهمال الطاء

Hətta əsrlər əvvəl Şihabuddin əl-Qastalani (ö.923) *"Səhih Buxari"* də olan bu hədis haqqında belə demişdir:

زوجته (أم كلثوم) بضم (هذا ابنة رسول الله ﷺ التي عندك يريدون)

الكاف والمثلثة (بنت علي) وكانت أصغر بنات فاطمة الزهراء

الجـــزء الخامس

من ارشاد الساري لشرح صحيح البخاري
للعلامة القســـطلاني
نفعنا الله به آمين

(وبهامشه متن صحيح الامام مسلم وشرح الامام النووي عليه)

(الطبعة السادسة)
بالمطبعة الكبرى الاميرية ببولاق مصر المحمية
سنة ١٣٠٤
هجرية

"(Evli olduğunuz Rasulullah'ın (s.a.s) qızı) (yəni Ömər'in) zövcəsi: Ümmü Gülsüm... bint Əli (Əli'nin qızı) və o Fatimə'tut Zəhra'nın qızlarından ən kiçiyi idi". ***(Şihabəddin əl-Qastalani, İrşadus Sari li Şərh Səhihul Buxari, c.5 s.84, Qahirə)***

Bu şəkil isə Əzhər kitabxanasında **[§301201]** olan və Diyauddin Maqdisi tərəfindən yazıya tökülmüş olan ***"Səhih Buxari"*** nüsxəsidir və bu nüsxədə də "bint Əli" (Əli'nin qızı) ibarəsini görmək mümkündür.

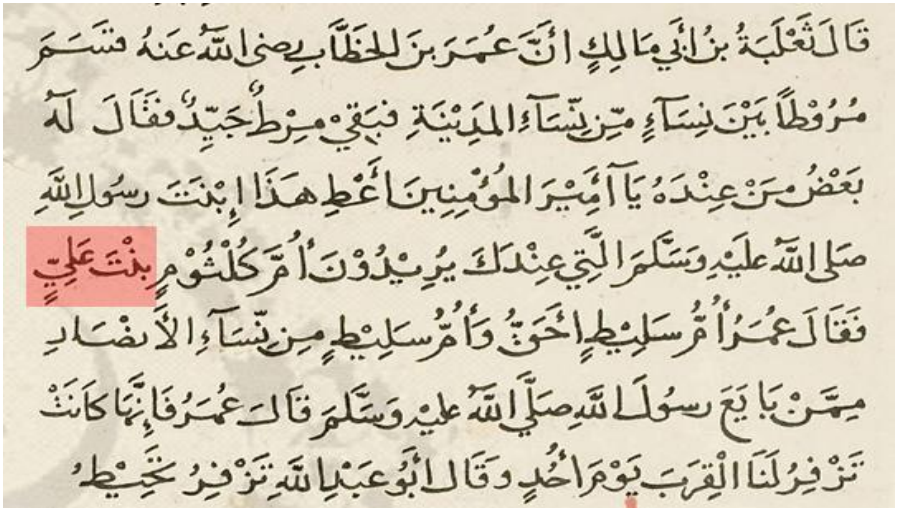
قَالَ ثَعْلَبَةُ بْنُ أَبِي مَالِكٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَسَمَ
مُرُوطًا بَيْنَ نِسَاءٍ مِنْ نِسَاءِ الْمَدِينَةِ فَبَقِيَ مِرْطٌ جَيِّدٌ فَقَالَ لَهُ
بَعْضُ مَنْ عِنْدَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَعْطِ هَذَا ابْنَةَ رَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّتِي عِنْدَكَ يُرِيدُونَ أُمَّ كُلْثُومٍ بِنْتَ عَلِيٍّ
فَقَالَ عُمَرُ أُمُّ سَلِيطٍ أَحَقُّ وَأُمُّ سَلِيطٍ مِنْ نِسَاءِ الْأَنْصَارِ
مِمَّنْ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عُمَرُ فَإِنَّهَا كَانَتْ
تَزْفِرُ لَنَا الْقِرَبَ يَوْمَ أُحُدٍ وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ تَزْفِرُ تَخِيطُ

3-cü arqument:

Buxari bu hədisi tamamilə məchul biri olan Sələbə bin Əbi Malik'in yoluyla nəql etmişdir və bu səbəblə onun etibarlı olub olmadığını təsbit etmənin heç bir yolu yoxdur. Onun adı rical və təracim kitablarında günümüzə qədər gəlməmişdir. Əhli Sünnət alimi əz-Zəhəbi ***"Mizanul İtidal"***da hər cür ravinin tərcüməsini zikr etdiyi halda Sələbə bin Əbi Malik'dən bəhs et-

məmişdir. Bu da Buxari'də məchul bir ravi tərəfindən gələn bu rəvayəti avtomatik olaraq rədd edə biləcəyimiz mənasına gəlir

Cavab: Şiə saytının önə sürdüyü bu iddialar əsassızdır. Sələbə bin Əbi Malik'dən həm şiə həm də əhli sünnə'nin rical kitablarında bəhs edilmişdir. Aşağıda zikr edəcəyimiz qaynaqlarda onun haqqındakı məlumatları əldə etmək mümkündür:

1. ət-Tabaqatul Kübra, Sünni alim Muhammməd ibn Sad (ö. 230)
2. Mərifətus-Siqat, Sünni alim Əbu əl-Həsən əl-İcli (ö. 261)
3. ət-Tarixul Kəbir, Sünni alim Əbu Abd Allah əl-Buxari (ö. 256)
4. əl-Cərh vət-Tə'dil, Sünni alim İbn Əbi Xatim (ö. 327)
5. əs-Siqat, Sünni alim İbn Hibban (ö. 354)
6. ər-Rical, Şiə şeyx Əbu Cəfər ət-Tusi (ö. 460)
7. ət-Tə'dil vət-Təcrih, Sünni alim Əbul-Vəlid əl-Bəci (ö. 474)
8. Təhzibul-Kamal, Sünni alim Əbu əl-Həccac əl-Mizzi (ö. 742)
9. əl-Kaşif, Sünni alim Şəmsuddin əz-Zəhəbi (d. 748)
10. Təqribut Təhzib,Sünni alim İbn Həcər əl-Əsqalani (ö. 852)
11. Xulaşatut Təhzib, Sünni alim Şafiudin əl-Xəzrəci (ö. 923)
12. Məcmə əl-Rical, Şiə şeyx İnayət Allah əl-Kuhbai (d. 1016)
13. Mənhəcul Məqal, Şiə şeyx Muhammməd ibn Əli əl-Astaraba-

di (ö. 1028)

14. Nəqd əl-Rical, Şiə şeyx əl-Seyyid Muştafa əl-Təfrişi (d. 1044)
15. Camiur Ruvat, Şiə şeyx Muhammməd ibn Əli əl-Ərdəbili (ö. 1101)

16. İthafus Haşşa, Sünni alim Əli əl-Kəvkəbani (ö. 1191)

17. Təraiful Məqail, Şiə şeyx əl-Seyyid Əli əl-Burucirdi (ö. 1313)
18. Tənkihul Məqal, Şiə şeyx Abdullah əl-Mamakani (ö. 1351)

19. Mucəm Rical əl-Hədis, Şiə şeyx əs-Seyyid Əbul-Qasım əl-Xoi (ö. 1412)

20. Qamusur Rical, Şiə şeyx Muhammməd Təqi ət-Tüstəri (ö. 1415)

*"**Səhih Buxari**"* kitabının müəllifi İmam Buxari digər kitabı *" **Tarixul Kəbir**"* 2/174-də Sələbə bin Malik haqqında belə yazır:

ثعلبة بن أبي مالك القرظي المديني كان كبيرا امام بني قريظة سمع عمر وحارثة بن النعمان وعن ابن عمر سمع منه ابن الهاد والزهري وابنه مالك

"Sələbə bin Əbi Malik əl-Qurayzi əl-Mədini-Bəni Qurayza'-nın böyük imamı idi. Ömər, Harisə bin Numan və İbni Ömər'-dən (hədis) eşitmişdir və ondan da İbnul Hədd, Zöhri və oğlu Malik (hədis) eşitmişdir".

Şiə şeyx Əbu Cəfər ət-Tusi *"**Rical**"* kitabında Nəbi'dən (s.ə.s)

hədis nəql edən səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) adlarını verərkən Sələbə'ni də zikr edir:

ثعلبة بن أبي مليك القرظي

"Sələbə bin Əbi Malik əl-Qurayzi". ***(Ricalut-Tusi, Əbu Cəfər ət -Tusi, s.31, Qum)***

Əhli Sünnə alimlərindən Əbul Vəlid əl-Bəci (ö.474) ***"ət Tə'dil vət Təcrih"***də belə yazır:

ثعلبة بن أبي مالك أبو يحيى القرظي المديني إمام مسجد بني قريظة أخرج البخاري في الجهاد وغير موضع عن الزهري عنه عن عمر بن الخطاب وقيس بن سعد قال الكلاباذي له رؤية من النبي ﷺ

"Sələbə bin Əbi Malik Əbu Yəhya əl-Qurayzi əl-Mədini-Bəni Qurayza məscidinin imamı, Buxari "Cihad" və başqa mövzularda Zöhri'dən (onun isə) isə Ömər bin Xattab və Qays bin Sad'dan (olan rəvayətlərini) təxric etmişdir. əl-Kələbazi dedi: " Onun Nəbi'dən (s.ə.s) rəvayətləri vardır". ***(Əbul Vəlid əl -Bəci, ət Tə'dil vət Təcrih", 1/447, Fas)***

Əbul Həccac əl-Mizzi (ö.742) isə belə yazır:

ثعلبة بن أبي مالك القرظي حليف الأنصار أبو مالك ويقال أبو يحيى المدني إمام مسجد بني قريظة له رؤية من النبي ﷺ

"Sələbə bin Əbi Malik əl-Qurayzi Ənsar'ın xəlifi (müttəfiqi), Əbu Malik və Əbu Yəhya əl-Mədini də deyilmişdir. Bəni Qureyza məscidinin imamı, Nəbi'dən (s.ə.s) rəvayətləri vardır". ***(əl -Mizzi, "Təhzibul Kamal fi Əsmaur Rical", 4/397, Beyrut)***

İmam Zəhəbi (ö.747) *"əl-Kaşif"* adlı kitabında belə deyir:

ثعلبة بن أبي مالك القرظي له رؤية وسمع عمر وعنه ابناه منظور وأبو مالك والزهري

"Sələbə bin Əbi Malik əl-Qurayzi, onun (Nəbi'dən (s.ə.s)) rəvayətləri vardır. Ömər'dən (hədis) eşitmişdir, ondan isə oğlu Mənzur, Əbu Malik və əz-Zöhri (hədis) eşitmişdir". ***(Şəmsuddin əz-Zəhəbi, "əl-Kaşif fi mərifət mən ləhu rivayə min əl-Kutubus Sittə", 1/284, Ciddə)***

Şiə şeyx Seyyid Mustafa əl-Təfrişi öz rical kitabında Sələbə bin Əbi Malik'in səhabədən olduğunu söyləyir:

ثعلبة بن أبي مليك القرطي من أصحاب الرسول صلى الله عليه وآله

"Sələbə İbni Malik əl-Qurayzi Rasulullah'ın (s.a.s) əshabındandır". ***(Nəqdur-Rical, Seyyid Mustafa əl-Təfrişi (ö. 1044), c.1 , s.317, Qum)***

İmam Zəhəbi də *"Təcrid Əsmaus Səhabə"* kitabında Sələbə bin Əbi Malik haqqında belə deyir:

ثعلبة بن أبي مالك أبو يحيى القرظي إمام بني قريظة ولد في عهد النبي ﷺ وله رؤية وطال عمره روى عنه إبنه أبو مالك وصفوان بن سليم له حديثان مرسلان

"Sələbə bin Əbi Malik Əbu Yəhya Əl Qurayzi-Bəni Qurayza'nın imamı, Nəbi'nin (s. ə.s) zamanında doğulmuşdur və (ondan) rəvayəti vardır. Uzun bir ömür sürmüşdür. Ondan oğlu Əbu Malik və Savfan bin Süleym (rəvayət) etmişdir". ***(Şəmsuddin əz-Zəhəbi "Təcrid Əsmaus Səhabə", 1/69, Beyrut)***

Görəcəyiniz üzrə İmam Zəhəbi digər kitablarında Sələbə bin

Malik'in tərcüməsini (bioqrafiyasını) vermişdir. Yaxşı, şiə arqumentində zikr edildiyi üzrə onun *"Mizanul Etidal"* da Sələbə bin Malik'dən bəhs etməməsinin səbəbi nədir? Bunun cavabını İmam Zəhəbi *"Mizanul Etidal"* kitabının müqəddiməsində özü verir və bu kitabda səhabədən kimsənin adını zikr etməyəcəyini söyləyir. O belə yazır:

ولا أذكرهم في هذا المصنف فإن الضعف إنما جاء من جهة الرواة إليهم وكذا لا أذكر في كتابي من الآئمة المتبوعين في الفروع أحدا لجلالتهم في الاسلام وعظمتهم في النفوس

"Zəiflik onlara (rəvayətlərinin bağlı) olduğu ravilər tərəfindən gəldiyindən onları (səhabələri) bu kitabda zikr etməyəcəm. Eyni şəkildə kitabımda İslam'dakı cəlalları (böyüklükləri) və qiymətlərinin əzəməti səbəbiylə füruda tabe olunan (Əbu Hənifə/Malik/Şafi/Əhməd b.Hənbəl kimi) imamlardan da heç birini zikr etməyəcəm". ***(Mizanul-İ'tidal fī Nəqdur-Rical, Şəmsuddin əz-Zəhəbi (d. 748), c.1, s.3, Beyrut)***

Hətta şiə Şeyx Mirzə Fəthullah əl-İsfahani İmam Zəhəbi'ni bu mövzuda tənqid edərək bunları söyləyir:

هذا الذهبي على إمامته وجلالته عندهم تأنف من ذكر الصحابة في كتابه

"Bu Zəhəbi onların (Əhli Sünnə'nin) qatında imamlığı və cəlalətinə baxmayaraq kitabında səhabələrin adlarını zikr etməkdən qaçmışdır". ***(əl-Qavlu Sura fil Buxari və Səhihul Cəmi, Fət-hullah əl-İsfahani (d. 1339), s.42, Qum)***

Yəni qısacası İmam Zəhəbi'nin (r.a) Sələbə bin Əbi Malik'i *"Mizanul Etidal"*ında zikr etməməsinin səbəbi onun məchul ol-

ması səbəbiylə deyil də Səhabə olması səbəbiylədir. Necə ki İmam Zəhəbi'nin özü bu kitabında Səhabələri zikr etməyəcəyini açıqca ifadə etmişdir.

Şiə alimlərindən Seyyid Muhsinul Əmin isə *"Əyanuş Şiə"* 4/22 kitabında *"Tabaqat, İstiab və Təhzib"* kimi əhli sünnə qaynaqlarına da istinad edərək belə deyir:

ثعلبة بن أبي مليك القرظي ذكره الشيخ في رجاله في أصحاب الرسول ﷺ.هكذا سمى الشيخ أباه أبا مليك

"Sələbə bin Əbi Malik əl-Qurayzi, Şeyx (Tusi) onu *"Rical"*ında Rasulullah'ın (s.a.s) səhabələri içərisində zikr etmişdir. Eyni şəkildə şeyx onun atasını Əba Malik olaraq adlandırmışdır".

قد روى ثعلبة عن عمر وعثمان

"Sələbə Ömər (r.a) və Osman'dan (r.a) rəvayətlər etmişdir".

Qısa olaraq Sələbə haqqında Muhsin əl-Əmin yuxarıda zikr edilənlərlə birlikdə kitabında cəmdə bu məlumatları verir:

* Onun ataları Yəmən'dəndir

* Peyğəmbər'in (s.ə.s) zamanında doğuldu və uzun bir müddət yaşadı

* Peyğəmbər'in (s.ə.s) səhabələrindən idi

* Onun ləqəbləri Əbu Malik və Əbu Yəhya idi

* Ənsar'a bağlı idi

* Ömər ibni Xattab, Osman ibni Əffan və digərlərindən hədis nəql etmişdir

* Öz oğlu, əz-Zöhri və digərləri ondan nəql etmişdir

* Vəfatına qədər Qurayza məscidinin imamlarından idi

Yəni nəticə olaraq şiə arqumentində iddia edildiyi kimi Sələbə bin Əbi Malik məchul biri deyil, əksinə səhabədən biridir.

3-cü arqument:

Məclisi'nin *"Bihərul-Ənvar"* 42/88; Şahrudi, *"Müstədrək Səfinətil-Bihar"* 7/387; Seyyid Haşim Bəhrani'nin *"Mədinətul-Məaciz"* 3/203; Təbrizi əl-Ənsari, *"əl-Lumatul-Bəyda"* s.281 kimi şiə qaynaqlarında keçən hədislərdə Ömər'in evləndiyi qızın Ümmü Gülsüm deyil də onun surətində olan bir cin olduğu zikr edilmişdir. Necə ki əhli sünnə alimlərinə görə də bir kimsənin cinlə evlənə bilməsi qeyri-mümkün deyil. İbni Teymiyyə belə yazır:

وقد يتناكح الإنس والجن ويولد بينيما ود وهذا كثير معروف

"İnsanlar və cinlər bir-birilərilə evlənə bilər və onlardan uşaq da dünyaya gətirə bilər. Bu çox vaxt varid olmuş və hər kəs tərəfindən bilinən bir şeydir". ***(İbn Teymiyyə əl-Hərrani "əl - Məcmu'ul Fətava", 19/39)***

Cavab: İnsanların cinlərlə evliliyinin mümkünlüyü yaxud mümkün olmaması kimi mövzulara dalmadan məsələni qısa tutmaq adına şiə alimlərindən Feyz əl-Kəşani'nin şiə qaynaq-

larında keçən bu hədislər haqqındakı fikirini təqdim etmək istəyərik. O belə yazır:

أمّا ما رواه المصنّف من حديث الجنّيّة اليهوديّة من أهل نجران، فعن جماعة مجهولين و لا حاجة إليه كما ذكرنا و لا ندري ما الداعي إلى وضع هذه الحكاية

Musannifin (yazarın) Nəcran əhlindən olan yəhudi cin hədisindən rəvayət etdiyinə gəlincə, bu (növ rəvayətlər) məchul bir camaatdandır (ravilərdən gəlməkdədir) və zikr etdiyimiz kimi buna ehtiyac yoxdur və bu hekayənin uydurulmasına nəyin səbəb olduğunu bilmirik. ***(Feyz əl-Kəşani, "əl-Vafi", 21/107)***

4-cü arqument:

İmamlarımız bu evliliyin baş verdiyini inkar etmişlər. Məclisi ***"Biharul Ənvar"***ında belə bir rəvayətə yer verir: "Ömər ibn Uzeynə imam Cəfər Sadiq'dən belə soruşdu: "İnsanlar, 'Əli'nin qızını filanla (Ömər'lə) evləndirdiyini' iddia edirlər. (Bunu eşidincə) oturmaqda olan imam ayağa qalxdı və hirslə: "Belə bir fikirdə olan pozğundur". Subhənallah! İmam Əli qızını onların pəncələrindən qurtara bilmədimi? Əmir əl-möminin (ə.s) mane olmaq üçün onunla (Ömər'lə) onun (Ümmü Gülsüm'ün) arasında dayanmağa qadir idi. Onlar yalan danışmışlar (çünki bu iş) onların söylədikləri şəkildə deyil… (Daha sonra Nəcrandan olan yəhudi bir cinin Ümmü Gülsüm'ün yerini alması və Ömər'in onunla evlənməsi hekayəsini zikr edir). ***(Əllamə əl-Məclisi, "Miratul Uqul", 21/197)***

Cavab: Feyz əl-Kəşani'nin nəzərində cin ilə əlaqədar hadisə-

nin məchul ravilər tərəfindən gəldiyini və uydurma olduğunu daha əvvəl zikr etdik. Əlavə olaraq əl-Məclisi'nin özü arqumentdə sözü gedən rəvayəti zikr etdikdən sonra belə yazır:

أقول: لا منافاة بينه و بين سائر الأخبار الواردة في أنه زوجه أم كلثوم، لأنهم صلوات الله عليهم، كانوا يتقون من غلاة الشيعة، و كان هذا من الأسرار، و لم يكن أكثر أصحابهم قائلين لها، كذا ذكره الوالد العلامة قدس الله روحه

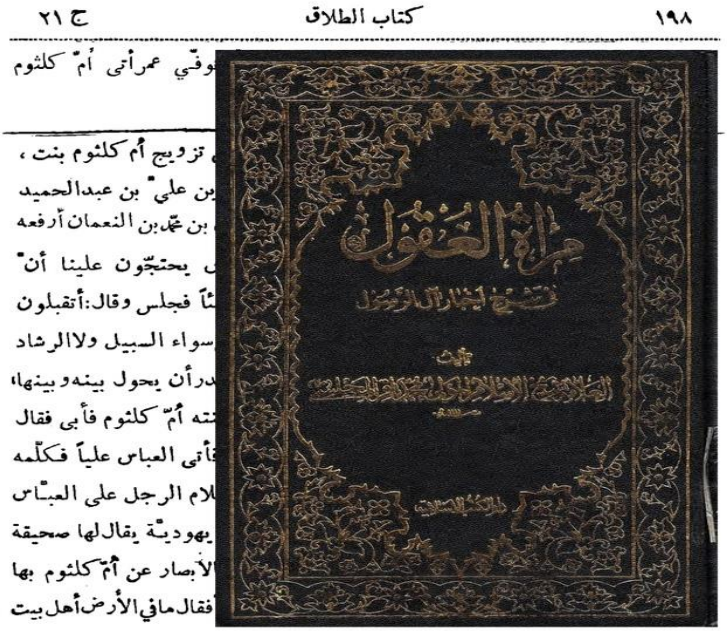

أسحر من بني هاشم، ثم أراد أن يظهر للناس فقتل فحوت الميراث و انصرفت إلى نجران، وأظهر أمير المؤمنين عليه السلام أم كلثوم، أقول: لامنافاة بينه و بين سائر الأخبار الواردة في أنه زوّجه أمّ كلثوم، لأنهم صلوات الله عليهم، كانوا يتّقون من غلاة الشيعة، وكان هذا من الأسرار، ولم يكن أكثر أصحابهم قائلين لها، كذا ذكره الوالد العلامة قدس الله روحه:

أقول: يمكن أن يكون الاستدلال في هذين الخبرين بفعله عليه السلام ظاهراً، لأنّ عدم كونها أمّ كلثوم لم يكن معلوماً للنّاس، ولم يكن عليه السلام يفعل ما يمنعه النّاس عليه، وعدم تشنيع الصّحابة عليه أيضاً دليل على ذلك ولو كان لنقل.

Deyərəm ki: Bu rəvayət ilə onun (imam Əli'nin) qızı Ümmü Gülsüm'ün evləndiyinə dair digər rəvayətlər arasında bir ziddlik yoxdur. Çünki imamlar ğulat şiə'lərdən qorxurdular və bu sirlərdən idi. Çünki onun əksər səhabəsi buna inanmırdılar. Bu əllamə'nin (Hilli'nin) də bəhs etdiyi şeydir. ***(əl-Məclisi, " Miratul Uqul, c.21, s.198)***

Məclisi'nin ifadəsindən görməkdəyik ki, bu evliliyi inkar etmək ğulat rafizi'lərin bir xüsusiyyəti olmuşdur. Əlavə olaraq Feyz əl-Kəşani'nin bundan əvvəlki arqumentdə "cin hekayəsinin uydurulmasına nəyin səbəb olduğunu bilmirik" şəklindəki ifadəsinin cavabıda burada açıqlığa qovuşmuş olmaqdadır. Bu hekayə nə badə imamların ğulatdan qorxduqları üçün uydurulmuş olmasın? Doğrusunu Allah bilər.

5-ci arqument:

Şiə hədislərində imam Əli'nin qızı Ümmü Gülsüm'ün Ömərlə evləndiyini rəvayət edən hədisin ravisi Hişam bin Salim "fasid əqidəli" biriydi və təcsim, təşbeh etiqadına sahib olmaqla ittiham edilmişdir. Şiə'nin böyük alimlərindən şeyx ət-Tusi onun haqqında belə yazır:

زعم هشام بن سالم أن الله عز وجل صورة وأن آدم خلق على مثال الرب

"Hişam bin Salim, Allah əzzə və cəllə'nin bir surəti olduğunu və Adəm'in onun surətində yaradıldığını iddia edirdi". ***(İxtiyar Mərifətur Rical (Ricalul Kəşşi), Əbu Cəfər ət- Tusi, c.2 , s.567, Qum)***

Belə fasid əqidəli birinin rəvayətinə necə etimad edilər və səhih olaraq qəbul edilə bilər?

Cavab: Hişam bin Salim şiə üləmasının nəzdində siqa bir ravidir. Aşağıda adlarını zikr edəcəyimiz şiə'nin rical alimləri onu etibarlı (siqa) bir ravi olaraq görmüşlər:

1. Əhməd bin əl-Qadairi (ö. 411) , ər-Rical **(Siqa)**

2. Muhammməd bin Numan əl-Mufid (ö.413), ər-Risalətul-Adədiyyə **(Siqa)**

3. Əbul-Abbas ən-Nəcaşi (ö.450) Fihrist Əsma Muşannifiş-Şiə **(Siqa)**

4. Əbu Əli əl-Fazilul-Əbi (ö.690), Kəşfur-Rumuz **(Siqa)**

5. İbn Davud əl-Hilli (ö.740), ər-Rical **(Siqa)**

6. İbn Mutahhar əl-Hilli (ö. 726), Xulasatul-Əqval **(Siqa)**

7. Zeynud-Din əş-Şəhidus-Sani (ö.966), Məsaliqul-Əfham **(Siqa)**

8. Əhməd əl-Müqəddəs əl-Ərdəbili (ö.993), Məcmaul-Faidə **(Siqa)**

9. Abdul-Nəbi əl-Cəzairi (ö.1021), Haviul-Əqval **(Siqa)**

10. Muhammməd bin Əli əl-Astarabadi (ö.1028), Mənhəcul-Məqal **(Siqa)**

11. Əs-Seyyid Mustafa bin əl-Hüseyn ət-Təfrişi (ö.1044), Naq-

dur-Rical **(Siqa)**

12. Muhammməd Saleh əl-Mazandarani (ö.1081), Şərh Usulul-Kafī **(Siqa)**

13. Əhməd bin Abdur-Riza əl-Bəsri (ö.1085), Faiqul-Məqal **(Siqa)**

14. İnayətullah əl-Kuhbai (Kuh-i-Payehi) (ö.1100), Məcməur-Rical **(Siqa)**

15. Muhammməd bin Əli əl-Ərdəbili (ö.1101), Camiur-Ruvat **(Siqa)**

16. Muhammməd bin Həsən əl-Hurrul-Amili (ö.1104), Hətimətul -Vəsail **(Siqa)**

17. Muhammməd Baqir əl-Məclisi (ö.1111), əl-Vəcizə **(Siqa)**

18. Əs-Seyyid Nimətullah əl-Cəzairi (ö.1112), Nurul-Bərahin **(Siqa)**

19. Əbu Əli əl-Həiri (ö.1216), Muntahatul-Məqal **(Siqa)**

20. Əs-Seyyid Muhammməd Baqir əs-Səfti (ö.1260), Tərcümə Əban ibn Osman **(Siqa)**

21. Ayətullah Abdullah əl-Mamakani (ö.1351), Tənkihul-Məqal **(Siqa)**

22. Əbul-Huda əl-Kəlbasi (ö.1356), Samətul-Məqal **(Siqa)**

23. Abdun-Nəbi əl-Kazimi (ö.1356), Təkmilətur-Rical **(Siqa)**

24. Ayətullah Abbas əl-Qummi (ö.1359), əl-Qunə vəl-Əlqab **(Siqa)**

25. Ayətullah əs-Seyyid Muhsin əl-Amin (ö.1371), Əyanuş-Şiə **(Siqa)**

26. Ayətullah Ağa Buzurqh ət-Tehrani (ö.1389), əz-Zaria ilə Təşənifuş-Şiə **(Siqa)**

27. Ayətullah Əli əl-Namazi əş-Şəhrudi (ö.1405), Mustədrəkət İlm Ricalul-Hədis **(Siqa)**

28. Ayətullah əs-Seyyid Əbul-Qasım əl-Xoi (ö.1412), Mucəm Rical əl-Hədis **(Siqa)**

29. Əs-Seyyid Həsən əl-Amin (ö.1422), Mustədrəkət Əyanuş-Şīə **(Siqa)**

30. Ayətullah Muhammməd Baqir əl-Mahmudi (ö.1427), Nəhcul-Saəda **(Siqa)**

31. Ayətullah Hüseyn Əli əl-Muntəzəri (ö.1430), əl-Bədruz-Zahir **(Siqa)**

32. Ayətullah Əbu Talib əl-Təclil ət-Təbrizi, Mucəmus-Siqat **(Siqa)**

33. Qulam Riza İrfaniyan, Məşayixus-Siqat **(Siqa)**

34. Əli Əkbər əl-Qifari, Dirasət fi İlmud-Dirayə **(Siqa)**

35. Abdul-Hüseyn əş-Şəbustəri, Əshabu-İmamus-Sadiq **(Siqa)**

Şeyx Abdul Nəbi əl-Cəzairi Hişam bin Salim haqqında belə deyir:

هشام بن سالم الجواليقي مولى بشر بن مروان أبو الحكم كان من سبي الجورجان روى عن أبي عبد الله وأبي الحسن عليهما السلام ثقة ثقة

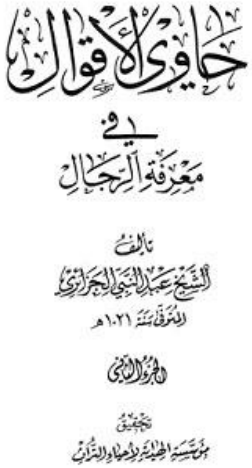
خاوي الأقوال
في
معرفة الرجال
تأليف
الشيخ عبد النبي الجزائري
المتوفى سنة ١٠٢١هـ
تحقيق
مؤسسة الهداية لإحياء التراث

في الصحاح ٣٢٧

وقال السيّد ابن طاووس[١] : والذي أقوله أنا : إنّه يعني هشاماً ، كان بمقام عظيم عند الصادق (عليه السّلام) ، ذا مكان مشهور في الطائفة ، وبالأحق أن يكون واهياً[٢] ضعيفاً بحصول التهمة في جرحه من أعدائه الكثيرين ، وبعض أهل نحلته المنافسين :

أيحسد القنىٰ بخلال فيه فاضلة وليس يفترق النعماء والحسد

وقال في الجواب عن الرواية وأمثالها ما صورته : والذي يقال في ذلك إنّه وان كان جرىٰ ضرر بطريق هِشام علىٰ مولانا أبي الحسن (عليه السّلام) ، فإنّه لم يكن أمراً مقصودا ، بل هو شيء عرض في طريق الذبّ عن مولانا والتأسيس لخلافته ، والذبّ عن ناحيته ، وبموضع مسامحة ، من ابتدأ أمره بصواب فآل إلىٰ خطأ ، لانّه بالصواب ابتدأ ، كما أنّه بقام خطأ من إبتداء أمره بخطأ قاده إلىٰ صواب ؛ لانّه بالخطأ ابتداء.

[٧٠٦]

هِشام بن سالم الجَوالِيقيّ

مولىٰ بشر بن مروان ، أبو الحكم كان من سبيّ الجُوزجان ، روىٰ عن أبي عبدالله وأبي الحسن (عليهما السّلام) ، ثقة ثقة ، له كتاب يرويه جماعة[٣] .

وفي القسم الأوّل من الخلاصة[٤] كما هنا إلىٰ قوله : «له كتاب» .

(١) التحرير الطاووسي : ص ٥٩٥ الرقم ٤٥٤ .
(٢) أثبتناه من المصدر ، وفي النسختين : واهناً .
(٣) رجال النجاشي : ص ٤٣٤ الرقم ١١٦٥ .
(٤) الخلاصة : ص ١٧٩ الرقم ٢ .

"Hişam bin Salim əl-Cəvaliqi, Bişr bin Mərvan Əbul Hakəm-'in Məvalisi, Cürcan əsirlərindən idi. Əbu Abdullah (imam Sadiq ə.s) və Əbul Həsən (imam Kazım ə.s)'dan rəvayət etmişdir, **siqatun siqadır** (olduqca etibarlı)'dır. ***(Həviul Əqval fi Mərifətur Rical, Abdul Nəbi əl-Cəzairi (ö.1021), c.2, s.327, Qum)***

Şeyx Nimətullah əl-Cəzairi, Hişam ibn Salim və Hişam ibnul Hakəm haqqında bunları söyləyir:

لا ريب في جلالة هذين الرجلين وأنهما من أعلم العلماء وأهل الكلام وأنهما من أوثق أصحاب أبي عبد الله عليه السلام

"Bu iki adamın cəlaləti (böyüklüyü) mövzusunda heç şübhə yoxdur, o ikisi ən məlumatlı alimlərdən və kəlam əhlindən idilər və Əbu Abdullah'ın (ə.s) ən etibarlı səhabələrindəndirlər". ***(Ənisul Vahid Şərhut Tövhid (Nurul Bərahin), Nimətullah əl-Cəzairi (ö.1112), c.1, s.248, Qum)***

Şeyx Baqir əl-Mahmudi Hişam bin Salim haqqında bunları söyləyir:

وأما هشام بن سالم الجواليقي الجعفي العلاف مولى بشر بن مروان أبو محمد أو أبو الحكم فهو من أصحاب الإمام الصادق والإمام الكاظم عليهما السلام قال النجاشي رحمه الله هشام بن سالم الجواليقي مولى بشر بن مروان أبو الحكم كان من سبي الجوزجان ثقة ثقة روى عن أبي عبد الله وأبي الحسن عليهما السلام وله كتاب يرويه جماعة أخبرنا محمد ابن عثمان قال حدثنا جعفر بن محمد قال حدثنا عبيد الله بن أحمد قال حدثنا ابن أبي عمير عنه بكتابه وكتابه الحج وكتابه التفسير وكتابه المعراج وقريب منه عن شيخ الطائفة ره في الفهرست وآية الله العلامة في الخلاصة وجميع من تأخر عنهم فإنهم اطفقوا على توثيقه والمحكى عن السيد ابن طاوس ره في التحرير الطاوسي أنه قال ان هشام بن سالم صحيح العقيدة معروف الولاية غير مدافع

"Hişam bin Salim əl-Cəvaliqi əl-Cufi əl-Əllafa gəlincə Bişr bin Mərvan Əbu Muhəmmədin yaxud Əbul Hakəm'in Məvalisi idi və o İmam Sadiq'in (ə.s) və İmam Kazım'ın (ə.s) səhabələrindən idi. Nəcaşi dedi: "Hişam bin Salim əl-Cəvaliqi, Bişr bin Mərvan Əbul Hakəm'in Məvalisi, Cürcan əsirlərindən idi. Əbu Abdullah (imam Sadiq ə.s) və Əbul Həsən (imam Kazım ə.s)'dan rəvayət etmişdir, **siqatun siqadır** (olduqca etibarlı)'dır. Bizə bir camaat tərəfindən bildirilən kitabı vardır. Bizə Muhəmməd bin Osman > Cəfər bin Muhəmməd > Ubeydullah

bin Əhməd'dən nəql edildi ki, İbni Əbu Umeyr (digər) kitablarından savayı onun həcc, təfsir və merac kitablarını nəql etmişdir. (Buna) yaxın sözləri Şeyxut Taifə'nin (ət-Tusi) "Fihrist"ində , Ayətullah Əllamə (əl-Hilli'nin) ***"əl-Xulasə"***sində və onlardan sonra gələnlərin hamısında keçməkdədir. Onların (hamısı) onun siqa (etibarlı) olduğunda ittifaq etmişlər. Eyni zamanda Sey -yid İbni Tavus'dan ***"ət-Tahrir'ut Tavusi"***də nəql edildiyinə görə belə demişdir: "Hişam bin Salim heç şübhəsiz (İmam Əli'nin) vəlayətinə (etiqad etməsiylə) bilinən, səhih əqidəyə sahib bir şəxs idi". ***(Nəchus Səda fi Mustədrək Nəchul Bələğa, Muhammməd Baqir əl-Mahmudi, c.7, s.17-18, Nəcəf)***

Şeyx Əli Əkbər əl-Ğifari Kuleyni'nin ***"əl-Kafi"*** kitabına yazdığı haşiyədə bunları söyləyir:

المراد بالهشامين هشام بن الحكم وهشام بن سالم الجواليقي وهما من أجلاء أصحاب أبي عبد الله وأبي الحسن موسى عليهما السلام وأما ما نسب إليهما من القول بالتشبيه والتجسيم فغير صحيح عند عظماء أصحابنا كما أن السيد المرتضى قدس سره بالغ في براءة ساحتهما عن مثل هذه الأقوال في كتاب الشافي مستدلا بدلائل شافية, ومن أراد الاطلاع فليراجع هناك

"İki Hişam'la murad edilən Hişam bin əl-Həkəm və Hişam bin Salim əl-Cəvaliqi'dir və onların hər ikisi Əbu Abdullah (ə. s) və Əbil Həsən Musa'nın (ə.s) səhabələrinin ulularındandır. O ikisinə nisbət edilən təşbeh və təcsim fikirlərinə gəlincə, Səhabələrimizin böyüklərinin qatında (onlara nisbət edilən bu inanclara sahib olmaları) səhih deyil. Necə ki, Seyyid əl-Murtəza (quddisə sirruhu) ***"əş-Şafi"*** kitabında o ikisinin bu cür fikirlərdən bəri olduqlarını bildirmiş və (böyük ölçüdə) razı sala-

caq dəlillər gətirmişdir. (Bu dəlilləri) incələmək istəyən oraya (əş-Şafi kitabına) dönə bilər (baxa bilər)". ***(Əbu Cəfər əl-Kuleyni, əl-Kafi, c.1, s.105, Tehran)***

Şeyx Baqir Kərim əl-Qureyşi isə bu mövzuda bunları söyləyir:

وهو من عظماء هذه الطائفة ومن عيونها روى عن أبي الحسن وقد عينه الإمام الصادق " ع للمناظرة في التوحيد مع رجل من أهل الشام وفي هذا دلالة على وفور علمه وتقدمه في الفضل وقد الصقت بالرجل التهم ورمي الإلحاد وقد رماه بذلك حساده وأعداؤه والدفاع الذي ذكرناه عن هشام يأتي في رفيقه وسميه وقد اعترف له بالفضل والوثاقة كثير من مرتجميه

باقر شريف القرشي

حياة الإمام موسى بن جعفر (ع)

دراسة وتحليل

الجزء الثاني

تغيرت حالته واستولى عليه الغضب ، فأمر بحبي بالقاء القبض عليه وعلى أصحابه ، وعلم بما كان له من الشر فهام على وجهه فزعاً مرعوباً حتى انتهى الى الكوفة واعتل بها ومات في دار ابن شراف في الكوفة (١) وقيل في كيفية وفاته غير ذلك ، أما سنة وفاته فقيل : إنه توفي سنة (١٧٩هـ) وقيل سنة (١٩٩هـ) وقيل غير ذلك ، وقد بسط البحث في ذلك العلامة الشيخ عبد الله نعمة العاملي (٢) الى هنا ينتهي بنا الحديث عن هذا المعلاق العظيم الذي تربى في مدرسة الامامين الصادق والكاظم (ع) .

٢٩٠ - هشام بن سالم .

الجواليقي الجعفي بشر بن مروان ، وهو من عظماء هذه الطائفة ومن عيونها ، روى عن أبي الحسن ، وقد عينه الامام الصادق (ع) للمناظرة في التوحيد مع رجل من أهل الشام (٣) وفي هذا دلالة على وفور علمه وتقدمه في الفضل ، وقد الصقت بالرجل التهم ورمي بالالحاد ، وقد رماه بذلك حساده وأعداؤه والدفاع الذي ذكرناه عن هشام يأتي في رفيقه وسميه ، وقد اعترف له بالفضل والوثاقة كثير من مترجميه (٤) .

٢٩١ - هند بن الحجاج .

عده الشيخ في رجاله من أصحاب الامام الكاظم (ع) وذكر المترجمون له حديثاً مع الامام سوف نذكره عند التحدث عن سجن الامام وهو يدل

(١) تنقيح المقال : ٣ / ٢٩٥ - ٢٩٦ وقد ذكرنا ملخص الحادثة .
(٢) هشام بن الحكم : ص ٣٨ - ٤٣ .
(٣) الكشي .
(٤) التحرير ، كشف الرموز ، الوجيزة ، البلغة ، النجاشي .

— ٣٥٨ —

"O bu taifənin (şiə'nin) böyüklərindən və irəli gələnlərindəndir. Əbil Həsən'dən (ə.s) rəvayət etmişdir. İmam Cəfəri əs-Sadiq'in (ə.s) özü onu Şam əhlindən bir adam ilə tövhid mövzu-

sunda münazaraya göndərmişdir və bu onun elminin bolluğuna və fəzilətdə önə çıxdığına dəlalət etməkdədir. Ona həsəd və düşmənlik edənlər onu ilhad (mülhidlik) ilə ittiham etdilər. Hişam haqqında zikr etdiyimiz müdafiə onun dostu və adaşı (Hişam bin Həkəm) üçün də keçərlidir. Onun tərcüməsini yazanların bir çoxu onun fəzilətini və etibarlılığını etiraf etmişlər". ***(Həyatul İmam Musa bin Cəfər, Baqir Şərif əl-Qureyşi, c.2, s. 358, Qum)***

Muhəmməd əl-Ərdəbili arqumentdə zikr edilən mövzuya açıqlıq gətirərək belə deyir:

وما رواه الكشي من أنه زعم أن الله عز وجل صورة وان آدم خلق على مثال الرب ففي الطريق محمد بن موسى بن عيسى الهمداني وهو ضعيف وإسكيب بن عبدك الكيساني وعبد الملك بن هشام الخياط وهما مجهولان

"Kəşşidə Hişam bin Salim'in Allah əzzə və cəllə'nin, bir surəti olduğunu və Adəm'in Rəbbin surətində yaradıldığını iddia etdiyi rəvayətinə gəlincə, isnadın içərisində Muhəmməd bin Musa bin İsa əl-Həmədani vardır ki, o zəif bir ravidir. (isnad edilən) İskib bin Abdik əl-Keysani və Abdul Məlik bin Hişam əl-Xayyət isə məchuldurlar". ***(Camiur Ruvat vəl izahatul İstibahat ənil Turuk vəl İsnad, Muhəmməd bin Əli əl-Ərdəbili, c.2 , s.315, Qum)***

Hətta şiə uləmalarının nəzərində Hişam'ın təcsim və təşbeh inancına sahib olduğunu qəbul etsək belə bu yenə də onun rəvayətinin zəif olmasını gərəkdirməzdi. Necə ki, şiə ravilərinin içərisində şiəyə görə fasid əqidəyə sahib olubda şiə uləmaları

tərəfindən siqa olaraq qəbul görən və etimad edilən bir çox ravi mövcuddur. Nümunə olaraq şiə alimi Əllamə əl-Hilli'nin, Əli bin Həsən bin Faddal adlı ravi haqqında danışarkən belə deməsini zikr edə bilərik:

فأنا أعتمد على روايته وإن كان فاسد المذهب

"Fasid məzhəbli olsa da mən onun rəvayətinə etimad edirəm ". ***(əl-Hilli, Xulasatul Əqval, s.177, No: 526)***

6-cı arqument:

Şeyx Müfid kimi böyük bir alim bu evliliyin baş verdiyini qəti surətdə inkar etmişdir. Əgər bu evlilik şiə əhlinin nəzərində sabit olmuş olsaydı şeyx Müfid kimi elmdə dərinlənmiş bir şəxs bunu inkar etməzdi.

Şeyx Müfid Ümmü Gülsüm'ün evliliyi haqqında müstəqil bir risalə yazmış və başda ***"əl-Məsailul Səraviyyə"*** olmaq üzrə digər əsərlərində də bu mövzunu müzakirə etmişdir. Bu kitabdakı onuncu sual, Ümmü Gülsüm'ün evliliyiylə əlaqədardır və aşağıdakı kimidir:

المسألة العاشرة : ما قوله حرس الله مهجته في تزويج أمير المؤمنين عليه السلام بنته من عمر ابن الخطاب ، وتزويج النبيّ ﷺ بنتيه زينب ورقية من عثمان ؟

الجواب : إنّ الخَبَرَ الوارِدَ بتَزْويجِ أَميرِ المُؤْمنينَ عَليهِ السَّلامُ ابْنَتَهُ مِنْ عُمَرَ غيرُ ثابتٍ ، وطريقُهُ مِنَ الزُّبَيْر بن بَكّار ، ولَمْ يكُن مَوْثُوقاً بهِ في النَّقْلِ ، وكانَ متَّهَماً فِيما يَذْكُره ، وكانَ يبْغضُ أميرَ المُؤْمنينَ عَليهِ السَّلامُ ، وَغَيْر مَأْمُونٍ فِيما يدَّعِيهِ على بَني هاشِم.

وإنّما نَشَرَ الحَديثَ إثْباتُ أبي مُحمّدٍ الحَسَن بن يَحْيَى صاحِب النَّسَب ذلكَ في كِتابه ، فَظَنَّ كثيرٌ مِنَ النَّاس أنَّه حَقٌّ لرواية رَجُلٍ عَلَويٍّ لَهُ ، وهو إنَّما رواه عن الزُّبَيْرِ بنِ بكّا

والحديث بنفسه مختلف، فتارة يروي: أن أمير المؤمنين عليه السلام تولى العقد له على ابنته، وتارة يروى أن العباس تولى تلك عنه، وتارة يريرية أنه لم يقع العقد إلا بعد وحيد من عمر وتهديد لبني هاشم، وتارة برترى أنه كان عن اختيار وإيثار ثم إن بعض الرواة يذكر أن عمر أولدها ولدا أسماه زندا، وبعضهم يقول: إنه قتل قبل دخوله بها، وبعضهم يقول: إن لزيد بن عمر عليا، ومنهم من يقول: إنه قتل ولا عقب نه. ومنهم من يقول: إنه وأمه قتلا، ومنهم من يقول: إن أسمه بقيت بعده، ومنهم من يقول: إن عمر أمور أم كلثوم أربعين ألف درهم، ومنهم من يقول :

مهرها أربعة آلاف درهم، ومنهم من يقول : كان مهرها خمسمائة درهم .

وبدو هذا الاختلاف فيه ببطل الحديث، فلا يكون له تأثير على حال.

10-cu sual: Onun (Müfid'in) əmir əl-möminin'in qızı Ümmü Gülsüm'ü Ömər ibn əl-Xattab ilə evləndirməsi və Nəbi sallallahu əleyhi və səlləmin qızları Zeynəb ilə Ruqayyə'ni Osman'la evləndirməsi haqqındakı fikiri nədir?

Cavab: Əmir əl-möminin'in qızını Ömər ibn əl-Xattab ilə evləndirdiyini söyləyən xəbər sabit deyil. Zubeyr bin Bəkkar vasitəsiylə rəvayət edilmişdir və o, rəvayətində etibarlı deyil və izah etdiklərində şübhə vardır. Əmir əl-möminin'ə buğz (nifrət) edərdi.

Bu hədis Əbu Muhəmməd əl-Həsən ibn Yəhya tərəfindən ***"Ənsab"*** kitabına daxil edilmiş və insanların onun bir ələvi (Əli 'nin soyundan) tərəfindən rəvayət edildiyini düşünərək doğru olduğunu zənn etmişlər. Ancaq həqiqət budur ki, o Zubeyr bin Bəkkar'dan rəvayət etməkdədir.

Bu hədis öz-özlüyündə ixtilaflıdır. Bəzən əmir-əl möminin'in özünün bu əqdi bağlatdığı, bəzən Abbas'ın bu işi öz üzərinə götürdüyü, bəzən Ömər'in Bəni Haşim'i təhdidindən sonra bu

nigahın baş verdiyi, bəzən isə bu nigahın (Əli'nin) öz ixtiyarı və seçimi ilə olduğu rəvayət edilməkdədir. Daha sonra bəzi ravilər Ömər'in ondan Zeyd adlı uşağının olduğunu söyləmiş, bəziləri isə: "Ömər Ümmü Gülsüm ilə zifafa girmədən əvvəl öldürüldü" deyə rəvayət etmişlər. Bəziləri "Zeyd bin Ömər'in soyu davam etdi" deyə söyləmiş, bəziləri "o qətl edilmiş və övladı olmamışdır" demişlər. Bəzilərinə görə Ömər Ümmü Gülsüm'ə 40 min dinar, bəzilərinə görə isə dörd min dinar mehriyyə vermişdir. Bəzilərinə görə də mehriyyə 50 min dinar olmuşdur. Bu ixtilaflar hədisin batil olmasına səbəb olmaqdadır. O səbəbdəndir ki, bu rəvayətin (vəziyyətə) heç bir təsiri yoxdur". ***(Şeyx Müfid, əl-Məsailus Səraviyyə, s.90)***

Cavab: Burada Müfid'in Hz.Ömər'lə Ümmü Gülsüm nigahını icad etmə məsuliyyətini tarixçi Zubeyr bin Bəkkar'ın çiyinlərinə yıxdığını görməkdəyik. Lakin Müfid'in özü Kuleyni'nin ***"əl-Kafi"***sində keçən rəvayətlərə baxsa oradakı isnadların heç birində Zubeyr bin Bəkkar'ın iştirak etmədiyinin fərqinə varar və bu rəvayətlərin hər birinin isnadlarındakı ravilərin şiə rical alimləri tərəfindən siqa olaraq qəbul görən ravilər olduğunu görərdi. Bu rəvayətlərin heç biri Zubeyr bin Bəkkar'dan qaynaqlanmamaqda, əksinə hər biri imam Cəfər'us Sadiqə qədər uzanmaqdadır. Bu səbəblə Müfid'in bu etirazları tamamilə əsassızdır. Burada bir şey varsa o da bu adamın Hz.Ömər'lə Ümmü Gülsüm'ün evliliyini rədd etmək üçün nə qədər saxta və əsassız olursa olsun bəhanə tapmadakı çarəsizliyidir.

Əl-Müfid Ümmü Gülsüm'ün evliliyinin icadından Zubeyr

ibn Bəkkar'ı məsul tutmağa çalışmaqla yanaşı, bəzi kiçik detallarla əlaqədar əsassızlıqlara diqqət çəkərək hadisəni rədd etməyə çalışır. Buna veriləcək bəsit bir cavab, çox sayda rəvayətin bütünü tək bir ortaq ünsürü paylaşdığında, laqeydlik edilə biləcək detallardakı fərqliliklər səbəbiylə ortaq ünsürün göz ardı ediləməyəcəyidir. Tarixin gerçəkdə necə olması lazım olduğuna dair özünə xas anlayışla ön mühakiməli olmayan obyektiv bir məlumatın, əsla əl-Müfid'in sahib olduğu səviyyəyə düşməyəcək. Buradakı obyektivlik, mövcud tarixi vəsaiti başdan sona nəzərdən keçirməyi və əl-Kuleyni'nin ***"əl-Kafi"***dəki rəvayətlərində göstərildiyi kimi, səhihlik meyarlarını qarşılayan versiyanı qəbul etməyi tələb edəcək. Tarixi bir hadisə, kiçik detallardakı əsassızlıqlar qədər cılız bir səbəblə inkar edilə bilirsə, Bədir döyüşünün tam olaraq hansı tarixdə baş verdiyi və ya miqdarındakı fərqliliklər səbəbiylə, Bədir döyüşü də rədd edilə bilər. Çünki bu döyüşdə döyüşçülərin sayı, hətta öldürülən və əsir alınan adam sayı mövzusunda rəvayətlərdə ixtilaflar mövcuddur.

Sonunda əl-Müfid'in (mövzuya qarşı) biganəliyi (əhəmiyyət verməməsi), özü də daxil olmaq üzrə kimsəni razı salmadı. Bu səbəblə, Ümmü Gülsüm'ün evliliyinin reallaşdığını inkar etdikdən iki paraqraf sonra, əl-Kuleyni və Əbul-Qasım əl-Kufi kimi kəslərin arxasındakı ənənəvi şiə alimlərinin sırasına girmək üçün geri dönər və belə yazar:

وأمير المؤمنين عليه السلام كان مضطرا إلى مناكحة الرجل لأنه يهنده وبواعنه، فلم يأمنه أمير المؤمنين عليه السلام على نفسه وشيعته، فأجابه إلى ذلك ضرورة كما قلنا إن

(. الضرورة تشرع إظهار كلمة الكفر، قال تعالى: (إن من أكرة و قلبه مطمن بالإيمان

"Əmir əl-möminin də o dövrdə Ümmü Gülsüm'ün Ömər ilə evlənməsini qəbul etməsi məcburiyyət səbəbindən oldu. Çünki o həzrəti (imam Əli'ni) təhdid etmişdir. Əmir əl-möminin və şiələrinin can qorxusu kimi zəruriyyət meydana gəlməsi səbəbindən onun istəyini qəbul etdi. Necə ki, zərurət səbəbindən küfr kəliməsi söyləməyə icazə vardır. Allahu Təala belə buyurmuşdur: *"Qəlbi imanla dolu olduğu halda məcbur edilən kimsə xaric...* (Nəhl,106)". ***(Şeyx Müfid, əl-Məsailus Səraviyyə, s. 92-93)***

Necə ki, Feyz əl- Kəşani də Zubeyr bin Bəkkar'dan gələn xəbərin mütəvatir olduğunu söyləyərək şeyx Müfid'in iddiasını belə çürüdür:

و لكنّ الحق إنّ رواية زبير بن بكار مع قرب عهده و كون كتابه في مرأى العارفين بهذه الواقعة و مشهدهم لخليفة عصره لم يكن **بالتواتر ملحق** لأنّ تزويج بنت عليّ عليه السلام ممّا يخفى أو ينسى بعد مائة سنة، و نقل من يدّعي العلم و الثّقة كزبير بن بكار الذي كان قاضي مكّة و كان معروفا بعلم الأنساب في عصره و بعده لا بدّ أن يكون صادقا مع أنّ هذه الواقعة نقلت من رجال آخرين أيضا على ما في الاستيعاب و الإصابة كأبي بشر الدولابي و ابن سعد و ابن وهب ممّا يمتنع تواطؤهم على الكذب عادة، و ما ورد في أحاديثنا أيضا مؤيّد له و مع ذلك فإنكارها أصلا أسهل ممّا التزم به المحدّث المذكور

"Lakin gerçək budur ki, Zubeyr bin Bəkkar'ın rəvayətinin onun (Ömər'in xilafəti) dövrü ilə yaxınlığı və onun kitabının bu hadisələri bilənlərin nəzərində varlığı və onların müşahidələri təvatür dərəcəsinə çatmışdır. Çünki Əli (əleyhissəlamın) qızının dövrün xəlifəsi ilə evliliyi 100 il sonra saxlanıla biləcək yaxud unudulacaq bir şey deyil. Məkkə qazılığı etmiş və öz dövründə və sonrasında nəsəb elmini bilməsiylə tanınan, elm və əmanət iddiasında olmuş Zubeyr bin Bəkkar kimilərin nəqli, dürüst olmaq lazım olsa bu hadisənin Əbu Bəşr ət-Dulabi, İbni Sad və İbn Vəhb kimi digər insanlardan da nəql edilmiş olması ümumiyyətlə onların yalana ortaq olmalarına mane olar. Hədislərimizdə varid olanlar da onu dəstəkləməkdədir və bununla birlikdə onu tamamilə inkar etmək adı çəkilən hədisi inkar etməkdən daha asandır". ***(Feyz əl-Kəşani, əl-Vafi, c.21, s. 109)***

Şiə alimlərindən Ayətullah əl-Məclisi bu nigahın reallaşdığını inkar edən şeyx Müfidə belə cavab verir:

و كذا إنكار المفيد (ره) أصل الواقعة إنما هو لبيان أنه لم يثبت ذلك من طرقهم، و إلا فبعد ورود تلك الأخبار و ما سيأتي بأسانيد أن عليا عليه السلام لما توفي عمر أتى أم كلثوم فانطلق بها إلى بيته و غير ذلك مما أوردته في كتاب بحار الأنوار إنكار ذلك عجيب، و الأصل في الجواب هو أن ذلك وقع على سبيل التقية و الاضطرار، و لا استبعاد في ذلك، فإن كثيرا من المحرمات تنقلب عند الضرورة أحكامها، و تصير من الواجبات. .

"Müfid'in bu hadisəni inkar etməsində qəsdi odur ki, yəni (bu evlilik) onların (Əhli Sünnə'nin) kitablarında sabit olmamışdır. Yoxsa o hədislərin varid olması və isnadları ilə gələn hədislərdə Əli'nin (ə.s) Ömər vəfat etdikdən sonra Ümmü Gül-

süm'ün yanına gedərək öz evinə aparması və *"Bihərul Ənvar"* kitabında digər zikr etdiklərimdən sonra (bu evliliyin reallaşdığını) inkar etməsi qəribədir. Cavab olaraq söyləmək mümkündür ki, o evlilik təqiyyə və zərurət olaraq baş tutmuşdur. Çünki bir çox haramlar mövcuddur ki, zərurət anında dönərək vacibatlardan olar". ***(əl-Məclisi, Bihərul Ənvar, c.2, s.45)***

Nəticə: Nəticə etibarilə bu evliliyin şiə üləmalarının da fikirləriylə baş verdiyini gördük. Onlardan kimisi bu nigahın qəsb və zor yoluyla olduğunu, kimisi Hz.Ömər'in evləndiyi qızın bir cin olduğunu, kimisi Əli'nin (r.a) canından qorxduğu üçün qızı Ömər'ə (r.a) verdiyini, kimisi nigahın zahirə görə səhih olmadığını, kimisi Hz.Ömər'in o qızla evlənsə də onunla zifafa girmədiyini, kimisi əslində o qızın Əbu Bəkr'in (r.a) qızı Ümmü Gülsüm olduğunu iddia etmiş və müxtəlif ağıla ziyan bəhanələr çıxarmışlar. Bu bəhanələrin ana səbəbi isə bu evliliyin şiələrin Hz.Ömər əleyhinə əsrlərdir etdikləri əsassız təbliğatları yerlə bir etməsidir və bu evliliyi Hz.Ömər'ə bir fəzilət olaraq ətf edilməsindən duyduqları dərin narahatlıqdır. Bu evliliyin mahiyyəti, bəhanələr dini olan şiəliyin iç üzünü göstərən çox nadir bir tablodur.